Kritičko promišljanje nekih teza Pierrea Teilharda de Chardina

Papić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:271515

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Chatolic Faculty of Theology

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

KRITIČKO PROMIŠLJANJE NEKIH TEZA PIERREA TEILHARDA DE CHARDINA

Diplomski rad

Mentor:
Doc. dr. sc. Boris Vulić

Studentica:
Matea Papić

Đakovo, 2020.

Sažetak

Kritičko promišljanje nekih teza Pierrea Teilharda de Chardina

Francuski idealist, filozof i isusovački svećenik Pierre Teilhard de Chardin pokušao je sintetizirati osobnog Boga i kozmičku evoluciju u jedinstveni filozofski svjetonazor koji vrednuje oboje, i znanosti i teologiju. Skicama iz vlastitih refleksija i iskustva, on je ponudio sveobuhvatno i integrirano tumačenje stvarnosti koje je temeljio na četiri glavne sastavnice: Materiji, Čovjeku, Svemiru i Kristu, koje je spajao u žarišnoj točki Omega. Na polju iskustva, čovjekov se opstanak adekvatno dijeli u dva dijela: u ono što on čini i u ono što on podnosi. Ishod je dinamičan panteizam koji je naišao na brojne kritike, a ljudsku egzistenciju smješta unutar planetarne povijesti i zagovara mistično jedinstvo naše vrste s Bogom - Omegom na kraju ljudske evolucije na zemlji. Ovaj rad donosi upravo taj De Chardinov pogled na svijet i čovjeka, razvoj istoga te osnovne elemente koji ga stavljaju u odnos s nadnaravnim i naravnim, znanošću i vjerom.

Ključne riječi: Pierre Teilhard de Chardin, Bog, evolucija, Omega, panteizam, kritika.

Summary

Critic deliberation of some Pierre Teilhard de Chardin's thesis

French idealist, philosopher and Jesuit priest, Pierre Teilhard de Chardin, made a bold attempt to synthesize personal God and cosmic evolution into a unique philosophical worldview that acknowledged the value of both science and theology. Relying on his own reflections and experience, he offered a comprehensive and integrated interpretation of reality grounded on four major components: Matter, Man, Universe and Christ, which he merges in the focal point of the Omega. In the field of experience, man's survival is adequately divided into two parts: in what he does and in what he endures. The outcome is a dynamic panentheism which has encountered numerous criticisms and gives a special place to human existence within planetary history. It also advocates a mystical unity of our species with Omega God at the end of the human evolution on the Earth. This work presents a precise view of the world and human by De Chardin's, the development of the same and the basic elements that put him in a relationship with the supernatural and the natural, with science and faith.

Key words: Pierre Teilhard de Chardin, God, evolution, Omega, pantheism, critics

UVOD

Kada su u pitanju otvorenosti prema novim spoznajama vezane uz čovjekovo povezivanje sa svijetom i Bogom, Theilhard de Chardin iznosi snažna razmišljanja poradi fenomena evolucije. Naime, ovaj svećenik i prirodoslovac životni je rad posvetio harmoniziranju i objedinjenju dvaju velikih područja čovjekova života, nebeske ljubavi prema Bogu i kozmičke ljubavi prema svijetu.[1] Pierre Teilhard de Chardin rođen je 1. svibnja 1881., a preminuo je 10. travnja 1955. Ovaj francuski idealist, filozof i isusovački svećenik smatran je najtežim misaonim slučajem stoljeća. Istomišljenici su ga smatrali genijem, dok su ga protivnici nazivali heretikom. Bio je četvrto od jedanaestero djece, a kućni mu je odgoj bio pobožan, pametan i prilično strog, što i potvrđuje činjenica da su ga 1892. uveli u isusovački kolegij u Mongré gdje, osim prema religiji, razvija i ljubav prema pojavama u prirodi.[2] Godine 1899. odlazi u Aix-en-Provence odlučivši postati član Družbe Isusove gdje započinje njegova filozofska, teološka i duhovna karijera. Antiklerikalni zakona iz 1901. godine Chardina je prisilio na napuštanje zemlje, a studij je nastavio u Jerseyu. Između 1905. i 1908. predavao je fiziku i kemiju u Kairu, u Egiptu, u isusovačkom zavodu Svete obitelji. Studirao je teologiju u Hastingsu, u Sussexu (Velika Britanija), od 1908. do 1912. Tu je sintetizirao svoja znanstvena, filozofska i teološka znanja u svjetlu evolucije. Za to vrijeme čitao je *L'Evolution Créatrice* (*Kreativnu evoluciju*) Henrija Bergsona, čije su mu ideje pomogle da ujedini svoje poglede na materiju, život i energiju, nazivajući ih „tri stupa moje vizije i mojeg nutarnjeg blaženstva“,[3] u koherentnu i organsku cjelinu. Ovdje je sazrela njegova ozbiljna spoznaja o cjelini i o jedinstvu svemira. Vitalističku ideju zamislio je u jednom točki nazvavši je Omega (maksimalnu razinu složenosti i svijesti prema kojoj je vjerovao da se svemir razvija).

De Chardin je posjedovao značajke pravog isusovca, vjerna zavjetima i pravilima. Zaređen je za svećenika 24. kolovoza 1911. Od 1912. do 1914. godine Teilhard je radio u paleontološkom pariškom Muzeju prirodne povijesti. U Prvom svjetskom ratu na raznim frontama služi kao bolničar te tamo zarađuje ratni križ, medalju za hrabrost i

[1] M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, u: *Obnovljeni život*, 54(1999.)4, str. 577.
[2] Usp. M. ŠKVORC, Pierre Teilhard de Cliardin, oris života i rada, u: *Obnovljeni život*, 37(1982.)3, str. 169.-170.
[3] Isto, str. 170.

viteštvo Legije časti. Tijekom rata svoja razmišljanja iznosio je u svojim dnevnicima i pismima svom rođaku Marguerite Teillard-Chambonu koja su kasnije objavljena u njegovoj zbirci *Genèse d'une pensée* (Geneza misli). Godine 1916. napisao je svoj prvi esej *La Vie Cosmique* (Kozmički život) u kojemu su otkriveni njegova znanstvena i filozofska misao i njegov mistični život. Na pariškom sveučilištu Teilhard je stekao tri diplome iz prirodnih znanosti: geologije, botanike i zoologije. Nakon 1920. predavao je geologiju na Katoličkom institutu u Parizu, a nakon stjecanja doktorata znanosti 1922. na istome je postao asistent. U to se vrijeme potpuno razvila njegova evolucionistička vizija svijeta te stječe sve više protivnika. Primjerice, sve se češće sukobljava s tezama Vialletona, znanstvenika nezapamćenog ugleda među katolicima.

Škvorc navodi „koliko god Teilhard prihvaća evoluciju gotovo kao tezu, a ne samo kao hipotezu, ne shvaća svijet, poput Bergsona, u rasapu i divergenciji. Bergsonova je evolucija nalik na raketu koja se troši izbacujući nove, da bi napokon sve utrnule (...), a Teilhard se bori za konvergenciju koja razvojnim silama i putovima želi sve zbivanje svesti u završno kozmičko jedinstvo“.[4]

Razdoblje do 1931. bilo je vrlo borbeno za De Chardina, jer je on sve više govorio o evoluciji i naglašavao bitnost razumijevanja iste, a zbog toga je bio napadnut od strane onih koji su se protivili toj misli. U tom razdoblju, i to u 1925. i dijelom u 1926., živio je u Francuskoj. Tijekom 1925. i dijelom u 1926. godini Teilhard je živio u Francuskoj. Crkva je zahtijevala od njega da odustane od predavanja u Katoličkom institutu kako bi nastavio svoja geološka istraživanja u Kini. Ponovno otputovao u Kinu u travnju 1926. godine i tamo ostao oko dvadeset godina, odlazeći na mnoga putovanjima diljem svijeta.[5] Tijekom svih tih godina, Teilhard je znatno pridonio stvaranju međunarodne mreže istraživanja u ljudskoj paleontologiji koja se odnosi na cijelu istočnu i jugoistočnu Aziju. Godine 1927. Teilhard je pripremio prve stranice svog glavnog djela *Le Phénomène Humain* (Fenomen čovjeka), a Sveta Stolica zabranila je tiskanje *Milieu Divin* (Božansko ozračje). Od 1938. do 1940. piše u Pekingu svoje glavno životno djelo *Le Phénomène humain* (Fenomen čovjeka).

Nakon Drugog svjetskog rata vratio se u svoju domovinu, no kako mu je bilo zabranjeno govoriti javno i pred mnogo ljudi, okružio se malim brojem onih u kojima je

[4] Isto, str. 172.
[5] Usp. Isto, str. 173.-174.

njegova riječ ostavljala traga i osvajala ih. Škvorc ističe da pisma pisana 1948. u Rimu otkrivaju njegovu vjernost Crkvi, duboku ljubav prema isusovačkom redu, odanost prema Velikom Poglavaru, kako je nazivao Svetog Oca. Međutim, većina rimskih sudaca, Teilhardove ideje o potrebi pokrštavanja neohumanizma koji raste iz nervozne suvremene znanosti, smatrali su sumnjivima.[6] Iscrpljen, i umalo osuđen Teilhard 1951. odlazi u Sjedinjene Američke Države gdje, u ozračju malo veće slobode, radi u nekoliko institucija i muzeja te dobiva najveća priznanja. Teilhard je umro u New Yorku, gdje je boravio pri isusovačkoj crkvi sv. Ignacija Loyole, u Park Avenue. Dana 15. ožujka 1955. godine, Teilhard je prijateljima rekao da se nada da će umrijeti na uskrsnu nedjelju. Uvečer, na uskrsnu nedjelju, 10. travnja 1955., nakon što je prinio svoju posljednju misu i prisustvovao svečanoj svetoj misi ukatedrali sv. Patrika, želja mu se ispunila.[7] Sahranjen je na groblju isusovačkih provincija u New Yorku, pri isusovačkom novicijatu, St. Andrew-on-Hudson.

Na kraju, iako je u vezi s nekim Teilhardovim idejama objavljeno upozorenja Kongregacije za nauk vjere zabludjelog svećenika kojemu prijeti dodatna kazna, on je posthumno hvaljen od strane pape Benedikta XVI. i drugih istaknutih katoličkih osobnosti, a njegova teološka učenja citirana su od strane pape Franje u encikliki *Laudato si,* 2015. godine. Njegova glavna djela su Ljudski fenomen (*Le Phénomène humain*, 1955.), Pojava čovjeka (*L'Apparition de l'Homme*, 1956.), Vizija prošlosti (*La Vision du Passé*, 1957.), Božansko ozračje (*Le Milieu divin*, 1957.), Čovjekova budućnost (*L'Avenir de l'Homme*, 1959.).[8]

U ovom radu pokušat ćemo iznijeti i protumačiti neke teze Teilharda De Chardina, oslanjajući se prvenstveno na temeljnu literaturu koju smo izabrali, a to je, njegovo djelo *Božansko ozračje*. Slijedeći strukturu knjige i De Chardinovu misao, rad će biti podjeljen na četiri poglavlja. U prvom i drugom poglavlju produbit ćemo De Chardinovu misao kako postoje dvije strane našega života koje pomno promatramo: stranu aktivnosti, razvitka, života; zatim onu drugu stranu pasivnosti, umanjivanja, smrti.[9] Zatim, u sljedećim poglavljima zaustavit ćemo se na tumačenju misaone niti De Chardina u kojoj ističe da nam je dana prilika i mogućnost baciti pogled, u zajedništvu s drugima, na

[6] Usp. Isto, str. 178.
[7] Usp. Isto, str. 179.
[8] Usp. Teilhard De Chardin, Pierre. URL: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60668 (9.5.2019.)
[9] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, Crkva u svijetu, Split, 1985., str. 91.

nebeske prostore, da promatramo ono iznad nas samih, da promatramo Božansko ozračje.[10] Nadalje, iznijet ćemo još nekoliko De Chardinovih misli te osnovne aspekte theilhardizma i kritičke osvrte na istu misao.

[10] Usp. Isto, str. 73.

1. AKTIVNOST I PASIVNOST

Iako nadasve čudno za 20. stoljeće da jedan isusovac posveti djelo „onima koji ljube svijet“, to se razjašnjava kada je u pitanju francuski teolog, filozof i paleontolog, a prije svega isusovački svećenik Pierre Teilhard de Chardin. Naime, u napomeni njegova *Božanskog ozračja* stoji da je „ona napisana za uzburkane duhove iznutra i izvana, to jest za one koji, mjesto da se potpuno daruju Crkvi, Crkvu mimoilaze ili se udaljuju od nje u nadi da će je nadmašiti.“[11] Tu pripadaju ljudi koji su usmjereni i očarani napretkom, koji su vođeni promjenama koje ovaj svijet nudi. Taj napredak je povezan sa znanošću koja otvara nove poglede na svijet u kojem živimo. Nažalost, „imperativ napretka postavlja pred čovjeka prezahtjevne ciljeve koji ga ugrožavaju fizički, psihički, emocionalno, zdravstveno, financijski pa i moralno.“[12]

Ovaj svestrani čovjek, kojemu zanimanja sežu od teologije i filozofije preko geologije i paleontologije, nastojao je povezati i pronaći zajedničku nit između evolucionizma i kršćanskog nauka. U tome promišljanju razlikovao je određene stadije evolucije: kozmogenezu, biogenezu i neogenezu. Evolucija ima svoj tijek, polazi od najjednostavnijih organizama do sve složenijih, do čovjeka. S čovjekom evolucija ne prestaje, nego nastavlja se do višeg stadija integracije i oduhovljenja. De Chardin donosi misao da je čovjek prvotno bio *homo faber*, a tek poslije *homo sapiens*. Tom mišlju je htio dokazati da je čovjek fenomen koji je počeo sve humanizirati, i život i svijet. Prema De Chardinu fenomen čovjeka je etapa prema noosferi, koja je priprema za dolazak i sjedinjenje s kozmičkim Kristom. Time je istaknuo čovjekovo pridruživanje Bogu u točki Omega i pojam utjelovljenja je prenio na kozmičku razinu. Također je smatrao da uz biološku evoluciju je usko povezana i moralna pa čovjek neprestano razvija socijalnu solidarnost. No, unatoč velikom zanimanju za njegov nauk, bila je prisutna velika sumnja i suzdržanost službene Crkve.[13]

---

[11] Isto, str. 13.
[12] A. JELIČIĆ, Intelektualna i duhovna baština Pierrea Teilharda de Chardina iz perspektive suvremenih bioetičkih problema, u: *Filozofska istraživanja*, 35(2015.)2, str. 290.
[13] Usp. Teilhard De Chardin, Pierre. URL: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60668 (12.5.2020.)

Nepodijeljenost teologije i prirodnih znanosti dugo je bivala u ljudskoj svijesti, međutim ona je dovedena u pitanje modernom znanošću, ali i filozofijom koja je iz modernog istraživanja povukla protureligijske posljedice. Na model jedinstva negativno je djelovala i francuska evolucija te Kantova kritika spoznaje,[14] što je imalo za posljedicu da se religija shvaćala kao privatna stvar, a znanost kao svjetovna (sekularna). Nasuprot tomu Biblija ističe, doduše metaforički, suodnos znanosti i religije koji se razlikuju upotrebom metoda i jezika. U duhu je Svetoga pisma da se „Božja nevidljiva zbiljnost može zamijetiti razumom na djelima stvaranja."[15] Danas se znanost i religija potpuno odvajaju do te mjere da su postali suprotstavljeni pojmovi. Prirodne znanosti preuzele su pojašnjenja stanja stvari koje su se nekad davno mogla objasniti samo Bogom.

De Chardinova ideja bila je prevladavanje tog rascjepa te da se, ako se već ne može doći do jedinstva, dođe do plodne koegzistencije između teologije i znanosti. Riječ je o stremljenju da modernim čovjekom vlada harmonija poimanja svijeta, čime jača uporište vlastita života. U ovom kontekstu Jeličić navodi „poboljšanje svijesti i rast u osviještenosti o odgovornosti, koraku naprijed koji se pouzdaje u snagu ljudskog uma u interakciji s duhom. Taj napredak ne podrazumijeva niti se usmjerava samo na ljudsko djelovanje (znanstveno- tehnički razvoj) već na (s)mislenost i osjetljivost."[16] Takvo promišljanje prethodi mnogim modernim fenomenima kako što su bioetika, neuroetika ili ekoteologija.

Usmjerit ćemo sada misao na De Chardinovo djelo u čijem uvodnom dijelu ističe da je *Božansko ozračje* samo mala knjiga koja progovara vječno učenje Crkve kako vidjeti Boga, naš autor drži da se ona može uzeti i kao jedno odgajanje očiju jer bogatstvo i nemir religiozne misli u našem vremenu pridonose, bez sumnje, objavi veličine i jedinstva Svijeta koja se zbiva oko nas i u nama.[17] Dakle, svrha De Chardinovih riječi jest zaboravljanje „isprazne bojazni pred Zemljom koja se uzdiže".[18] U domeni iskustva čovjekov se opstanak razlaže na ono što čini i ono što podnosi. Sukladno, prva dva poglavlja razmatraju područje

[14] Usp. Z. JOHA, Traganje za razumijevanjem između teologije i prirodne znanosti u novijoj teologiji, *Bogoslovska smotra*, 68(1998.)3, str. 379.-380.
[15] Isto, str. 379.
[16] A. JELIČIĆ, Intelektualna i duhovna baština Pierrea Teilharda de Chardina iz perspektive suvremenih bioetičkih problema, str. 289.
[17] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, str. 17.-19.
[18] Isto, str. 19.

ljudske aktivnosti i pasivnosti i kako nam Bog u tim djelatnostima ili, pak, nedjelatnostima ide u susret.

1.1. Divinizacija aktivnosti

„I sve što god riječju i djelom činite, sve činite u imenu Gospodina Isusa.“
(Kol 3, 17)

Termin aktivnosti u djelu shvaća se u općem značenju, točnije kao djelovanje, djelatnost ili rad, dok se kroz naslov koji glasi Divinizacija aktivnosti iščitava njezino obožavanje, odnosno divljenje. Naime, nema akcije bez reakcije pa tako, u domeni aktivnosti, truda i razvitka, ljudsko djelovanje vode stvari kojima vjerujemo i upravljamo. De Chardin je prvo poglavlje podijelio na šest podpoglavlja u kojima ističe da čovjek savršeno razlikuje situacije kada on radi od onih kada se radi na njemu. Navodi čovjeka na promatranje sebe u fazi dominantne aktivnosti te ističe, govoreći uzburkanim duhovima, „pokušajmo vidjeti kako pomoću naše akcije njezinim potpunim ostvarenjem Božansko djeluje na nas, kuša ući u nas život.“[19]

1.1.1. Sigurno postojanje činjenice i poteškoća njezina tumačenja. Kršćanski problem posvećenje akcije

Djelatnosti koje ovdje Chardin spominje ne obuhvaćaju samo religiozna djela ili, pak, djela pobožnosti poput molitve, postova i dr. jer je ljudski život, prema Crkvi, posvećen u cijelosti i promatran sve do najjednostavnijih i najljudskijih dijelova. Naime, „opći i praktični utjecaj Crkve vršio se uvijek da bi zadaća zvanja, traženje prirodne istine, razvitak čovjekove akcije bili dostojni da se uzvise i preobraze u Boga.“[20] Navedena konstatacija postavlja i poneki problem. Naime, pojavnost perspektive Kraljevstva Božjega u ljudskome umu na neki način remeti ljudske aktivnosti. Sukladno, postavlja se pitanje: „kako vjernik, s obzirom na ono što je najkršćanskije u njemu, može ići za cjelovitošću svoje ljudske zadaće s istim srcem

[19] Isto, str. 23.
[20] Isto, str. 24.

kao da ide prema Bogu?“[21] De Chardin navedeno, ističući ovdje odnos Boga i čovjeka, rješava trostruko:

1. kršćanin svoje zanimanje traži isključivo u religioznim objektima isključujuću najveći mogući broj onih zemaljskih;
2. kršćanin, ogorčen svojom unutarnjom opozicijom, odbacuje evanđeoske savjete i slijedi ono što on smatra ljudskim i pravim životom;
3. kršćanin se odriče onoga što ne razumije do kraja pa je niti potpuno Božji, niti pripada stvarima.

Postoji, naime, i četvrti put koji bi trebao biti autentično kršćanski, da se ljubav prema Bogu i zdrava ljubav prema Svijetu zajedno opstoje, pomire se i hrane jedna drugom. Za problem divinizacije ljudskoga truda postoje dva rješenja, nepotpuno i potpuno.[22]

1.1.2. Nepotpuno rješenje: čovjekova akcija vrijedi samo po nakani s kojom se čini

Ljudski rad, kako se čini čovjeku, kršćanstvo i asketika navodno podcjenjuju pa De Chardin ističe „stavite u nj čudesnu supstanciju dobre volje. Pročistite svoju nakanu, i ono najmanje od vaših djela postat će ispunjeno Bogom.“[23] Dakle, ono materijalno u ljudskim djelima nema nikakve konačne vrijednosti, iako baš to čovjek nastoji revalorizirati; zapamćeno ostaje ono što čovjek čini u skladu s Božjom voljom. Naime, Bog nema potrebu za produktima ljudske aktivnosti, nego teži vjernoj upotrebi slobode i predanosti koju čovjek daje prije materijalnih stvari koje ga okružuju. One su tu za vježbu, a čovjek je na tlu kušnje, kušnje prema kojoj će Bog prosuditi je li čovjek naučio slušati i ljubiti te je li dostojan prenošenja na Nebo. Stoga, zemaljski ciljevi ne vrijede ništa, ali mogu pridonijeti posvjedočenju vjernosti Gospodinu. I u tome je istina kojom se unutarnji svijet otvara božanskoj Prisutnosti kao jedinstvenom ozračju jednakosti. Divinizacija truda, prema vrijednosti nakane, natapa dragocjenu dušu u svim ljudskim akcijama, ali ne daje joj nadu. Nada se, pak, treba ovjekovječiti u rezultatima rada duše, srca i čovjekovih ruku, kao i željom

[21] Isto.
[22] Usp. Isto, str. 25.-26.
[23] Isto, str. 26.

za usavršavanjem Definitivnog. I, dakako, kako umanjena vjera ne bi umanjila ljudsko djelovanje, De Chardin poziva Gospodina da pokaže svojim vjernicima da ih u jednom realnom i potpunom smislu 'njihova djela slijede' u njegovo kraljevstvo.[24]

1.1.3. Konačno rješenje: sav trud surađuje na dovršenju svijeta „in Christo Jesu“

Ukupnost čovjekovih djelatnosti sadržana je u razmišljanju da je u ovome Svemiru sva ljudska duša za Boga, a sva materijalna realnost za ljudsku dušu. Stoga, sva je osjetilna stvarnost, po ljudskoj duši, za Boga.

a) *U našem Svemiru sva duša je za Boga u Našem Gospodinu:* dovršeni Svemir predstavlja zajedništvo među ljudima u čijem se duhu ostvaruju mistične veze; „Sav svijet je suglasan u Crkvi Božjoj: snagom moćna Utjelovljenja Riječi naša je duša totalno posvećena Kristu, centrirana na Njega.“[25]
b) *I sada, dodasmo, „u našem Svemiru gdje sav duh ide k Bogu, Našem Gospodinu, sve je osjetilno u svoje vrijeme za Duh*: ljudski je duh pod stalnim utjecajima „energija opipljivog Svijeta“ pa je stvari potrebno sagledavati realno i intenzivno. Tek kada uspijemo savladati neosjetljivosti, moći ćemo se izdići iz najskrivenijih dubina duše do Svemira. Dakako, životni se valovi, ako ih primimo pasivno ili nevidljivo, pojavljuju kao prijetnja duši jer ona ponekad ne može izbjeći uzajamno djelovanje s tijelom. Stoga je potrebno shvaćati i voljeti kako bi se oblikovala nematerijalna osobnost duše, a pri tom se voditi mišlju kako je Bog uvijek tu: „U svakoj duši Bog ljubi i spasava, dio po dio, sav Svijet, koji ta duša na jedan poseban i nepriopćiv način sadrži.“[26] Čovjekov je ovozemaljski zadatak izgraditi jedno djelo odnosno dušu koja će nadmašiti perspektive individualnih uspjeha njome protkanih elemenata. „Pod našim se individualnim naporima spiritualizacije polagano, polazeći od čitave materije, nagomilava ono što će od nje učiniti Nebeski Jeruzalem ili Novu Zemlju.“[27]

[24] Usp. Isto, str. 29.
[25] Isto, str. 31.
[26] Isto, str. 33.
[27] Isto, str. 34.

c) Sve se ovozemaljsko svršava ujedinjenjem u najvišem Središtu jer upravo iz Utjelovljenje Riječi sve i počinje; ona se spušta do najintimnijih dubina duše. Autor ističe da ljudsku suradnju, točnije djelatnost potiče Krist, da Stvaranje nije posve završeno. Nadasve, dovršenje je upravo ono čemu se služi, pa i najmanjim radom. De Chardin to objašnjava ovako: „snagom međuveze Materija-Duša-Krist, što god mi činili, vraćamo Bogu jednu česticu bića koju on želi. Preko svakog od svojih djela radimo atomski sićušno, ali stvarno na konstruiranju punine, to jest da Kristu pridonesemo malo dovršenja.“[28]

1.1.4. Zajedništvo preko akcije

Svako ljudsko djelo sudjeluje u ostvarenju Kristove Cjelovitosti. Kako? Božansko uvijek prodire u energije stvorenja, a njegove akcije tvore ozračje da ga susretnemo i zagrlimo. U akciji se čovjek prvo poistovjećuje s Božjom stvaralačkom moći pa se miješa s Božjim srcem, i tako se u zajedničkoj ljubavi ostvaruje cilj. Nema ništa intimnije od vlastite ljudske volje pa se srce, ono ljudsko, s jakom voljom i djelovanjem može miješati sa samim srcem Božjim, što čini dodir koji je trajan, koji dopušta usku i bezgraničnu asimilaciju s Bogom. Dakle, on je dohvatljiv u ukupnosti ljudskih akcija. Sukladno, autor napominje da se „ovo čudo divinizacije ne može usporediti ni s čime sličnim osim sa slatkoćom s kojom se zbila preobrazba, ne narušavajući ni u čemu savršenstvo i jedinstvo ljudskoga truda.“[29]

1.1.5. Kršćanska savršenost ljudskog truda

Nebo ne teži odvratiti ljudsku aktivnost od njezinih prirodnih briga jer se upravo pred čovjekovim očima zbiva povezanost između Svijeta i Boga i to u području ljudske aktivnosti. On ne radi da se u njegovom svjetlu gube pojedinosti zemaljskih namjena jer upravo funkcija ljudske djelatnosti doprinosi određenom dovršenju. Božanska moć oduhovljuje, točnije, ne

[28] Isto, str. 35.
[29] Isto, str. 37.

narušava i ne guši ništa, uvodi u duhovni život načelo jedinstva s ciljem posvećivanja ljudskoga truda i humanizacije kršćanskog života.[30]

Ne raditi je nemoguće, međutim, u životu je potrebno odvojiti i neko vrijeme za Boga i molitvu. Ako takvih nema, osjećaj božanske prisutnosti oslabio bi do te mjere da bi ljudska marljivost ostala prazna. Postavlja se pitanje kako nas može napustiti onaj koji nas i sili na rad? Naime, bitno je shvatiti kako je naš fizički rad usko povezan i bitan za izgradnju Kraljevstva Nebeskoga. Ako rad postane dosadan i iscrpljujući, čovjek se treba ohrabriti misli o napredovanju u božanskom svijetu. Ako rad, pak, zanosi, potrebno je dopustiti da taj elan uđe u Božju volju. „Tog trenutka, zaista, malo će stvari dijeliti samostanski život od svjetovnog života. – I samo toga trenutka akcija sinova Neba (u isto vrijeme s akcijom sinova Svijeta) postići će željenu puninu svoje ljudskosti.“[31]

Sumnja da religija čini vjernike nehumanima velika je prijetnja kršćanstvu. Naime, često se postavlja teza kako kršćanstvo svoje pristaše izolira od mase, dezinteresira u odnosu na događanja i temeljna pitanja društva, i umanjuje. Međutim, takvi stavovi vode ka mišljenju da jedan kršćanin ne sudjeluje u tjeskobama, nadama društva, u njegovim zanosima u probijanju misterija i osvajanju zemaljskih energija.[32] Svakako, mnogi kršćani žive u polu-trudu, nesvjesni božanske odgovornosti svojega života, što je rezultat ničeg drugog nego slabosti.[33]

1.1.6. Odricanje preko akcije

U navedenim optimističnim stajalištima skriveno je istinito i duboko odricanje, a onaj koji obavlja ljudske zadaće prema kršćanskim načelima, veliki je odricatelj. Tako autor navodi „u sebi, po naravi, rad je mnogostruk čimbenik odricanja za svakoga tko mu se

[30] Usp. Isto, str. 38.
[31] Isto, str. 40.
[32] Usp. Isto, str. 41.
[33] Usp. Isto, str. 42.

posvećuje bez pobune s vjernošću. Ponajprije, on uključuje napor, pobjedu nad lijenošću. Kako god bio zanimljiv i duhovan rad je bolno rađanje.“[34]

Da bi čovjek bio dobar radnik potrebno je napustiti vlastitu mirnoću i odmor, neprestano odbacivati svoje prošle i trenutačne mogućnosti, svoje misli i umjetnosti, kako bi dosegao ono najbolje u sebi, maksimum svojih mogućnosti. Pri tom je, dakako, bitno shvatiti da odricanje nije u nadomještanju jednog predmeta drugim; čovjek odricanjem postiže maksimum svoje učinkovitosti. Zaustaviti se radi uživanja, bio bi grijeh protiv akcije. Stoga, čovjek se treba izdići iznad sebe, otrgnuti od samog sebe i iza sebe ostaviti omiljene projekte. Svaka izborena i nadiđena stvarnost rezultira novim otkrićima i nasljedovanju ideala više duhovne kvalitete.[35]

1.2. Divinizacija pasivnosti

Kršćani su vođeni idejom sjedinjenja s Bogom, međutim, postavlja se pitanje načina sjedinjenja. Autor ističe kako postoje pasivni i aktivni način: aktivni smo u vlastitim perspektivama, ali nažalost pasivni u stvarnom djelovanju. I taj drugi je često prisutniji. Trajnim se usavršavanjem čovjek može uzdići do Boga, no često ne uspijeva prodrijeti u dubinu „tame“, svega onoga što se u nama nalazi i gradi distancu. Konfuzne energije, ističe autor, usmjeravaju ljudsku silu ka uspjehu (pasivnosti rasta) ili nedostižnim težnjama (pasivnosti umanjivanja) pa sposobnost razvitka ponekad biva prividnom.[36] U sljedećim retcima istražit ćemo broj, narav i moguću divinizaciju naših pasivnosti.

1.2.1. Pasivnost rasta i dvije Božje ruke

U poglavlju Pasivnost rasta i dvije Božje ruke autor govori o pasivnosti razmišljanja o akciji na koju utječu brojne sile i pri tom joj (ne)omogućavaju uspjeh. Upravo istraživanje

[34] Isto, str. 43.
[35] Usp. Isto, str. 44.
[36] Usp. Isto, str. 50.

vlastitih dubina dovodi do spoznavanja Boga i istine, spoznavanja sila koje omogućuju čovjekov rast. Međutim, prepreke i problemi često čovjeka čine nemoćnim pa se on udaljava od vlastitog istraživanja. Životne bujice u čovjekovom životu učvršćuju čovjekovu vjeru, ali prava izvornost života svima je nedostižna, „onaj duboki život, izvorni život, život koji se rađa, apsolutno nam izmiče.“[37] Bog je svugdje: u ponorima, bujicama, na površini, u životnim slučajnostima isprepletenima svemirskim jačinama i čovjekovim slabostima, u čovjekovom saznanju postojanja i nesigurnosti, u početku i kraju, zanosima i umirenju.

„Zaista, u početnoj regulaciji i modulaciji moje vitalne snage, - u sretno nastavljenoj igri sekundarnih uzroka, dodirujem, koliko je moguće izbliza, dva lica Tvoje stvaralačke akcije; susrećem i cjelivam Tvoje dvije čudesne ruke: onu koja zahvaća tako duboko da se u nama miješa s izvorima Života, i onu koja grli tako široko da se pod najmanjim njezinim pritiskom sva blaga Svemira skladno podlažu u jedan mah.“[38] Što je ovim autor kanio izreći? Želja za bivanjem i mogućnost ostvarenja u zajedništvu s Bogom nadilaze sve prepreke jer je Bog tu, svojim rukama štiti i daje snagu, nadahnjujući čovjeka da pri tom ne iskrivljuje i ne rasipa moć davanja. Zašto? Upravo zato da bi čovjek bio onakav kakvim ga Bog želi, ondje gdje ga Bog želi, kako bi ga potpuno mogao obuhvatiti, u njegovoj nutarnjosti i izvanjskosti. Dakle, da čovjek nikada ne prekine tu dvostruku nit svojega života.[39]

1.2.2. Pasivnost umanjivanja

Pasivnost umanjivanja donosi stavove o negativnim energijama koje pospješuju vjerovanja o nesretnom i ispraznom završetku. Postoji li Bog u smrti? Sile umanjivanja Boga u takvim trenutcima zapravo su prvi signali čovjekove pasivnosti. Autor razlikuje sile umanjivanja nutarnjeg podrijetla i sile umanjivanja izvanjskog podrijetla.[40] Sile umanjivanja izvanjskog podrijetla karakterno su zle: to su svakodnevne barijere, problemi, šokovi koji zaraze duh i ubiju tijelo. Međutim, istaknuto je kako su sile umanjivanja nutarnjeg podrijetla zapravo one koje nas mogu udaljiti od vjerovanja: „prirodni nedostaci, inferiornosti fizičke,

[37] Isto, str. 52.
[38] Isto, str. 53.
[39] Usp. Isto, str. 54.
[40] Usp. Isto, str. 55.-56.

intelektualne ili moralne, kojima se od rođenja i za sav život našlo nesmiljeno ograničenim polje naše aktivnosti, naših užitaka, naše vizije."[41] Čovjek postane svjestan aktivnosti tih sila tek kada nemoć, iscrpljenost i pobune dođu pred vrata. I taj je proces trajan, trajan dokle ne aktivira pasivnost i prihvaćanje. Tada dolazi i Smrt koju čovjek smatra zlom i lošom upotrebom slobode. Naime, ovim je epilogom autor htio dovesti čitatelja do sljedećeg zaključka: u Smrti se otkriva Bog. Spoznajući Uskrsnuće, spoznajemo i Božju prisutnost, tek tada u ljudskim životima sve postaje živo.

De Chardin navodi kako postoje i dvije faze koje dovode do preoblikovanja ljudskog mišljenja u svezi s preoblikovanjem sila umanjivanja. Prva faza je faza borbe s Bogom protiv zla. Bog želi da čovjek svoju pasivnost usmjeri na zajedničku aktivnu borbu protiv zla, zlo treba svesti na minimum. Kad god se susretnemo sa zlom, kad god nas ono napada, trebamo osjećati i vjerovati da nas Bog želi osloboditi od toga zla i da ćemo s Bogom u zajedništvu to i uspjeti. Nameće to i svijest o brojnim povijesnim iscjeliteljima i dobročiniteljima koji šire Božju riječ i istražuju načine iscjeljivanja i prilaska ljudima koji odbijaju ono što ih pritišće.

Druga faza jest upravo o ljudskim nedostacima i načinu preobraženja. Naime, čovjek se cijeli svoj život bori s brojnim nedaćama i problemima koji u njegovoj unutrašnjosti ostavljaju tragove umanjenja i gašenja sila. Međutim, autor postavlja pitanje: „Kako možemo biti pobijeđeni, ako se Bog bori s nama?"[42] Konačna pobjeda Dobra uvijek je prisutna na samom kraju pa je ljudski život, čovjek, prikazan kao vojnik nakon čijeg juriša dolazi mir. Individualna potučenost bit će nadomještena trijumfalnim Krajem i pobjedom nad Zlom. Sve tragove Zla koje osjeti Svijet rasta, Bog će nadomjestiti na način da upravo to Zlo služi višem Dobru. Kako? Tri su načina. Naime, u prvoj se domeni pojavljuje čovjek koji se, ponukan ovozemaljskim porazima, okreće objektu s ciljem ostvarenja uspjeha kojeg želi. Isto tako, frustracije sile i na potragu za zadovoljstvom, a pravi primjer za to jesu sveci koji su se nakon poraza izdigli i narasli još više u svojoj duhovnosti. Poraz, dakle, aktivira unutrašnju želju za dokazivanjem i pobjedom. Naime, postoje i oni slučajevi u kojima je ljudska mudrost ranjiva do te mjere da postaje zbunjena. Čovjek se tada vrijednosno

[41] Isto, str. 56.
[42] Isto, str. 59.

umanjuje, životari, ali autor navodi kako je upravo ta faza najdjelotvornija. Svi događaju koji su čovjeka umanjili, sada postaju bitan faktor ujedinjenja. Destrukcijom ljudskog egoizma i spajanjem ljudske perspektive sa spiritualizacijom volje dovodi do ekstaze otkinuća od nas samih kako bismo se predali Bogu. U središtu tog davanja upravo smo mi sami, punina, veličina i sloboda koju nikada prije nismo osjetili. Smrt je, kako De Chardin navodi, upravo sažetak tih umanjenja protiv kojih se trebamo boriti, a ujedno, dakle, i faktor oživotvorenja.[43] U Smrti se razdvajamo od tijela i prelazimo u vječnost, praznina postaje puninom.

Čovjekova bol i nedostatak snage u posljednjim trenutcima života zapravo nisu beznačajni, nego su svekoliko prikazanje Njega koji odstranjuje vlakna čovjekovog bića da bi prodro u srž njegove supstancije, da bi ga uzdigao u sebe.[44] Što se više budućnost prikazuje kao mračna staza, što više čovjek gubi samoga sebe to čovjek više biva svjestan Njegove prisutnosti i jačine energije kojom Bog prima vjernike pod svoje okrilje i vječnost. I na samom kraju čovjek dolazi do spoznanja o ljudskoj vrijednosti i zakonitosti mirenja, spoznanja o aktivnoj podložnosti Božjoj volji jer „dokle god otpor ostaje moguć, on, sin Neba, jednako kao oni najzemaljskiji od djece Svijeta, neće popuštati pred onim što zaslužuje da bude odbačeno i razoreno.“[45]

1.3. Zaključno o aktivnosti i pasivnosti

Da bismo zaokružili misao koja je dosad iznesena, istaknut ćemo i dodatno pojasniti određene i temeljne aspekte dviju polovica našega života, aktivne i pasivne, te tako zaključiti čitavu misao De Chardina.

[43] Usp. Isto, str. 62.-63.
[44] Usp. Isto, str. 64.
[45] Isto, str. 66.

1.3.1. Zauzimanje i odricanje

Sve što u životu činimo, činimo s nekakvim ciljem, razlogom. I sve što postoji, postoji u odnosu na drugo. Često se pred čovjeka stavljaju dva izbora, isti izbori koji ga prate kroz život i koji su nezaobilazan čimbenik postojanja - život ili smrt, rast ili umanjivanje, rad ili patnja. No, zašto odvajati i suprotstavljati te dvije naravne faze jednog te istog napora? Bitna zadaća i želja kršćanina jest biti sjedinjen s Bogom, a to može postići da bude baš on osobno, što je moguće potpunije, da *bude*. A onda se treba odreći i prihvatiti da se umanjuje da bi bio *drugome*.[46]

Polazeći od te metode akcije, proučimo pobliže ta dva cilja. Prvenstveno, istaknimo misao koju kršćanstvo govori kršćaninu, da svakako razvije samoga sebe. Raditi na sebi, razvijati se, čak i pred ljudima, i da se vlastiti talenti, pa i oni naravni, učine plodonosnima, kršćanska je zadaća.[47] Sav taj rad i trud te osoban rast za koji se čovjek zauzima su početni dar jer „ljudski trud je suradnja, drhtava od ljubavi, koju posuđujemo božanskim rukama što se trude da nas očiste i da nas pripreme za konačno ujedinjenje preko žrtve.“[48] Da bi živjeli i razvijali se, kršćanskim pogledima potrebna je atmosfera veličine i povezivanja. Bitno je zajedništvo među kršćanima, povezanost. Stoga, iako svijet postaje veći, napučeniji, unutrašnje veze kršćanstva trebaju biti tješnje, jer tek tada će perspektive Utjelovljenja biti sve pobjedonosnije.[49]

No, nakon toga prvog cilja, rasta i razvijanja, čovjekova zauzimanja za upotpunjenje samoga sebe i svijeta za Boga , slijedi drugi cilj kao odgovor, reakcija i nastavak prvoga cilja. To je odricanje. Svi oni koji vjerno uzdižu plan ljudskog truda, na jedan stalan i kontinuiran način prelaze od privrženosti na odricanje. Kršćanin će pristati na odricanje samo na poziv i nalog svojega Stvoritelja, a postoje dva oblika odricanja: praksa evanđeoskih savjeta i primjena umanjivanja, koje ne opravdava težnja za postizanjem višeg jasno određenog dobra.[50]

---

[46] Usp. Isto, str.73.
[47] Usp. Isto, str. 74.
[48] Isto, str. 75.
[49] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Fenomen čovjeka*, BIGZ, Beograd, 1979., str. 239.
[50] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, str. 75.

Što se tiče prvog oblika u primjeni sila umanjivanja, inicijativa dolazi samo od Boga, čovjek se može i treba žrtvovati za viši interes. Taj oblik odricanja dozrijeva u samoj dubini čovjekova bića, u njegovoj duši i usmjeren je prema Bogu i čovjekovom dovršenju u Ujedinjenje. To se naziva „poziv" koji čovjek individualno čuje. Drugi oblik odricanja pak je umanjivanje čovjeka samo da bi se umanjivao. A takvo samovoljno sakaćenje zločin je protiv bića i kršćanstvo ga je i formalno osudilo.[51]

U skladu sa De Chardinovom zaključnom misli o zauzimanju i odricanju istaknut ćemo da „se u općem ritmu kršćanskog života razvitak i umanjivanje, privrženost i odricanje ne isključuju. Naprotiv, harmoniziraju, kao u igri naših pluća, udisanje zraka i njegovo izdisanje. To su dva vremena respiracije duše, dvije sastavnice poleta, pokojima se ona stalno oslanja o stvari da bi ih nadišla."[52]

1.3.2. Smisao Križa

Smisao Križa među ljudima se mijenjao, Križ je uvijek bio znak osporavanja i načelo selekcije među ljudima. Vrlo često Križ se predstavljao manje kao uzvišeni cilj koji ćemo postići, nadilazeći sami sebe, nego kao simbol žalosti, restrikcije, potiskivanja.[53] Takvo razmišljanje nas dovodi do toga da dobivamo dojam da se „Kraljevstvo Božje može uspostaviti samo u žalosti, stalnim zauzimanjem protivnog stajališta te idući protiv struje s obzirom na ljudske energije i aspiracije."[54]

No, istina je u tome da Križ treba gledati kao cilj i tome cilju usmjeriti svoj život. Križ nas poziva na krajnje ciljeve uzašašća, da napustimo ovu stvarnost u kojoj živimo, riskiramo dobra koja imamo u rukama, izađemo izvan iskustvenih zona. Put Križa je upravo put ljudskog truda i Križ nije nešto neljudsko, nego nadljudsko. Polazeći od aktualnog izvora Čovječanstva, shvaćamo da je on bio uzdignut na početku puta koji vodi do najviših vrhova stvaranja.[55]„To nas sve skupa dovodi konačno do postavke sv. Pavla: 'U njemu živimo,

[51] Usp. Isto, str. 76.
[52] Isto, str. 77.
[53] Usp. Isto, str. 79.
[54] Isto, str. 79.
[55] Usp. Isto, str. 81.

mičemo se i jesmo', i do konačnog sjedinjenja svega u Kristu, Bogu, kao *Točki Omega*, po biblijskim riječima 'Sve u svima – Bog'.“[56]

1.3.3. Duhovna moć Materije

U tome našem postojanju, življenju, pažnju trebamo usmjeriti na razumijevanje Materije, one Materije koja je konkretna stvarnost s vlastitim fundamentalnim atributima mnogostrukosti, opipljivosti i među-veze. Promatrajući Materiju na više načina, možemo uvidjeti da je ona s jedne strane teret, okov, bol, ono što čini da se trpi, ono što ranjava, što zavodi. S druge strane Materiju promatramo kao ono što obnavlja, što privlači, što ujedinjuje i pomoću čega mi se hranimo i dižemo.[57]

Objedinjujući navedena dva pogleda, smjera, u pojašnjavanju Materije, zaključit ćemo da ona prije svega nije samo uteg koji vuče dolje, blato koje nas zagliblјuje, nego kosina kojom se uspinjemo i silazimo, vjetar koji ruši i koji uzdiže. Svatko od nas je smješten u njezine prostore ili na njezinu kosinu na posebnu, različitu točku, i polazeći od te točke, zadaća namijenjena našem životu jest penjati se u svjetlo da bismo dosegli Boga. U tom penjanju trebamo svladati niz stvorenja koja nisu samo napasti nego i uporište da se uspnemo, posrednici kojima se trebamo koristiti.[58]

S obzirom na naš položaj i situaciju koju konačno zauzimamo u njoj, Materija se, s obzirom na naš trud, dijeli u dvije zone: jednu prijeđenu, prema kojoj se ne bismo mogli vratiti, a da ne siđemo, to je zona Materije *uzete materijalno i tjelesno,* te drugu koja je pred našim novim nastojanjima za napretkom, istraživanjem, „divinizacijom“, zona Materije *uzete duhovno*. Položaj u Materiji je za svaku osobu doživljen drugačije, osmišljen drugačije, poseban. Ono što je za nekoga dobro, posvećujuće, duhovno, za drugoga je možda loše, izokrenuto, materijalno, ono s čime se osoba jučer mogla složiti, danas možda treba odbiti od sebe. Nijedna se duša ne povezuje s Bogom, a da nije prošla određeni prijelaz preko Materije koji je u nekom smislu distanca koja razdvaja, ali i put koji ujedinjuje. Da bolje

[56] A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega,* Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1997., str. 15.
[57] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje,* str. 84.
[58] Usp. Isto, str. 85-86.

pojasnimo, ne tražimo da prije vremena pobjegnemo iz svijeta, svaki čovjek ima svoj osobni životni put i na tome putu susreće se s mnogim ljudima, s mnogim napastima, teretima koji ga vuku prema ponoru uživanja i sebičnosti. No, u tome svemu postoji jedna sila, koja nas tjera naprijed, prema povećanju perspektiva, prema odricanju od radosti, prema ukusu za sve duhovnije ljepote. I tada ista ta Materija koja nam se činila kao teret, kao savjetnica većeg užitka i manjeg rada, postaje načelo manjeg uživanja, a većeg truda.[59]

[59] Usp. Isto, str. 86-87.

2. ATRIBUTI, NARAV I PORAST BOŽANSKOG OZRAČJA

„Bitna divota Božanskog ozračja jest lakoća s kojom u sebi združuje i usklađuje kvalitete koje se nama čine posve suprotnima.“[60] Božansko ozračje, koliko god bilo neizmjerno, ustvari je jedno Središte, koje ima apsolutnu i krajnju moć da ujedinjuje bića u krilu samoga sebe. U Božanskom ozračju svi elementi Svemira dodiruju se po onome što je u njima najnutarnije i najdefinitivnije. Čovjek je rastrgan udaljenostima koje postavljaju razmak između tjelesa, između duša neshvaćenost, između života smrt. Pristupiti u Božansko ozračje znači naći ono Jedno Potrebno, odnosno, Onog koji žari, Onog koji smiruje, Onog koji tješi. Dospjeti do tih prostora znači s istom istinitosti kušati da nam sve to treba, a opet nam ništa ne treba. Sve nam treba jer Svijet nikad neće biti prostran da bi našoj volji za djelatnosti pribavio sredstva da bismo dohvatili Boga, a opet ništa nam ne treba jer jedina Stvarnost koja nas privlači ne zahtijeva nikakva zemaljska sredstva, nego dubinu nas samih, naše nutarnje moći.[61] U sljedećim poglavljima ćemo pobliže pojasniti atribute i narav Božanskog ozračja, onako kako je De Chardin to vidio.

2.1. Atributi Božanskog ozračja

Sve moći duše se međusobno usklađuju, sažimaju u jedno neizrecivo jedinstvo, i to u krilu Božanskog ozračja koji gospodari njima i potpomaže ih. Kada postavimo usporedbu kršćanina i poganina, jasno vidimo da poganin prijanja uz svijet, iz njega crpi radost. S druge strane, kršćanin više prijanja uz Boga i sve dodire sa svijetom usmjerava prema Nebu.[62]

U katoličkoj vjeri, Božanska neizmjernost se očituje prema Čovječanstvu, putem posvetne milosti koja je „po svojim osobinama sva slična onoj Ljubavi o kojoj nam Pismo

[60] Isto, str. 92.
[61] Usp. Isto, str. 101.
[62] Usp. Isto, str. 100.

veli da će jednog dana ostati samo ona, kao jedini stabilan princip naravi i sila (...)“[63], u biti slično čudesnoj božanskoj volji, koja je prisutna kao prava hrana naših života.

2.2. Narav Božanskog ozračja: Univerzalni Krist i Veliko zajedništvo

Neosporiva je božanska sveprisutnost, jer Bog nas obavija i prodire u nas, stvarajući i uzdržavajući nas. Bog nas održava u polju svoje sveprisutnosti preobrazbom koja ujedinjuje. On vrši pritisak u nama i nad nama pomoću nebeskih, zemaljskih i podzemnih sila, ali samo kako bi se oblikovao i dovršio Krist koji spašava i oduhovljuje svijet.[64]

Središte zračenja za energije preko Kristova Čovještva upravljaju Svemir k Bogu, te je sve prožeto energijama koje nas dovode u prostore Božanskog djelovanja. Tako Božansko ozračje poprima sve što smo željeli. Za nas se Božanska neizmjernost zbog Utjelovljenja preobrazila u sveprisutnost kristifikacije. Sve ono dobro što možemo učiniti fizički, sve što podnosimo s vjerom i ljubavlju čini nas malo intimnije nutarnjom česticom njegova mističnog Tijela. Tako Krista činimo ili prihvaćamo u svakoj stvari. U realnom smislu može se činiti da forsiramo obilježje mističnog Tijela, to je Crkva utrla kultom sv. Euharistije. „Kad svećenih izgovori: 'Hoc est Corpus Meum', te riječi direktno padaju na kruh i direktno ga preobražavaju u osobnu stvarnost Krista.“[65] Taj sakramentalni zahvat se ne zaustavlja na tom događaju. U svim danima svakog čovjeka, u svim vremenima Crkve, i svim razdaljinama postoji jedna Misa i jedna Pričest. Krist je jednom bolno umro, zatim imamo da su Petar i Pavao jednoga dana u todređeni trenutak primili sv. Euharistiju. To su različiti čini kojima se za naše iskustvo fiksira kontinuitet jedinstvena čina. Od početka priprave na Mesiju, povijesnog Isusova očitovanja i faza rasta njegove Crkve, zbiva se jedini događaj u svijetu, tj. Utjelovljenje.[66]

Tako je ljudski rod potpuno i stalno pod utjecajem utjelovljena Krista, što prihvaćamo kao jednu od najsigurnijih točki naše Vjere. „On se pojavljuje kao jedna zona duhovne i

[63] Isto, str. 102.
[64] Usp. Isto, str. 104.
[65] Isto, str. 105.
[66] Usp. Isto, str. 105.

stalne preobrazbe, gdje se sve stvarnosti i niže sile bez izuzetaka sublimiraju u osjetila, osjećaje, ideje, moći spoznavanja i ljubavi.“[67] Duše na neki način oblikuju užarenu površinu Materije uronjene u Boga.

Ako Euharistija utječe na ljudske naravi, njena se energija nužno proteže na manje osvijetljene regije koje nas nose. Euharistijski Krist u svakom trenutku nadzire sav pokret Svemira. Taj nadzor je krajnje poboljšane kojeg vrše povoljni elementi za izgradnju nove Zemlje. Kristova sakramentalna akcija, odnosno posveta materije, utječe na sve ono što tvori unutarnju i vanjsku okolicu vjernika. Samim time što smo slijedili Euharistiju, uronjeni smo u naše Božansko ozračje. U svakoj našoj stvarnosti Krist našom osobnošću i posebnim pozivom, otkriva se i blista kao Središte. [68]

U sakramentalnim prilikama, preko Materije ili neizravno, On nas dodiruje. Ruke i srce koje otvara su ujedinjene sile Svijeta, koje se od temelja po njegovoj volji, želji, temperamentu nadvijaju nad našim bićem da bi ga oblikovale, hranile i privukle do plamenova Ognja.[69] To je Bog kojem se treba klanjati. Klanjati se znači izgubiti u neistraživome, uroniti u neiscrpljivo, smiriti se u neraspadljivome, apsorbirati u stanovitoj neizmjernosti, prinijeti sebe Ognju, poništiti sebe svjesno i dragovoljno u onoj mjeri u kojoj postajemo svjesni sebe, darovati sebe onome koji je bezdan, „jer što čovjek više postane čovjek, to će više biti izložen potrebi, i to svakim danom sve izričitijoj, pročišćenijoj, svjetlijoj, da se klanja.“[70]

2.3. Porast Božanskog ozračja

Kraljevstvo Božje je u nama. Kristova preobrazba se pod njegovim utjecajem zbiva u ljudskim srcima. „Da bismo pospješili njegov dolazak, da bolje shvatimo procese prema kojima se rađa i u nama razvija Sveta Prisutnost, da bismo inteligentnije promicali njezin napredak, razmotrimo najprije u sebi samima, zatim u Svijetu polazeći od sebe, rađanje i

[67] Isto, str. 106.
[68] Usp. Isto.
[69] Usp. Isto, str. 107.
[70] Isto, str. 109.

porast Božanskog ozračja.“[71] Čovjek postane svjestan da je postao osjetljiv za zamjećivanje Božanskoga koje je posvuda. Ne bi mogao reći kako je to počelo za njega, ali je svjestan duha koji je prošao njegovim životom, svjestan je prisutnosti one sile koja ga ispunjava i koja je prisutna u svemu što čovjeka okružuje.

Svi elementi psihičkog života, odnosno osjeti, osjećaji, misli, primali bi se jedan za drugog. Tada bi se počelo osjećati ono neizrecivo zajedničko među stvarima, jedinstvo za razumijevanje za kvalitetu, odnosno preobrazba u samoj percepciji bića, jer mu je biće od sada postalo na neki način opipljivo. Kršćanin u tome shvaćanju i preobraćenju, analizirajući sam sebe „potvrdit će da mu se čini kako se to nutarnje obraćenje zbilo u profanim, 'naravnim' dijelovima njegove duše.“[72] Zamjećivanje božanske sveprisutnosti bitan je pogled, okus, odnosno intuicija na stanovite više kvalitetne stvari. Ono se ne postiže nikakvim mudrovanjem ili umijećem, to je dar. Njegova milost koja nas potječe je uvijek iznenadna kako bi potaknula naš prvi pogled i molitvu. Inicijativa i buđenje uvijek potječu od Njega, i bez obzira kakve bile naše mistične sposobnosti, svaki se napredak ostvaruje kao odgovor na nov dar.[73]

De Chardin navodi tri kreposti te pojašnjava njihovu važnost, koje s posebnom djelotvornošću sudjeluju u beskonačnoj koncentraciji Božanskoga u našim egzistencijama su: *čistoća, vjera* i *vjernost*.[74]

Čistoća nije samo odsutnost grijeha, to je čestitost i polet koji u naše živote stavlja ljubav prema Bogu, tražeći ga u svemu i iznad svega. Duhovno čisto biće je ono koje prema mjestu u Svijetu nastoji da nad neposrednim ili trenutnim probitkom gospodari zauzetost za Krista da se On dovrši u svim stvarima. A sve čistiji je onaj koji je privučen Bogom, i uspijeva u poletu dajući sve veći kontinuitet, intenzivnost i realnost, te sve više duhovno stupa u predjele u kojima mu Božansko pomalo nadomješta zemaljsku hranu. Prema kršćanstvu, čistoća se održava sabranošću, mislenom molitvom, čistoćom savjesti, sakramentima itd.[75]

[71] Isto, str. 110.
[72] Isto, str. 111.
[73] Usp. Isto, str. 113.
[74] Usp. Isto, str. 114.
[75] Usp. Isto, str. 115.

Vjera u Boga je puna svega onoga što u nama poznavanje toga Bića, dostojna klanjanja, može potaknuti da se pouzdamo u njegovu dobrotvornu silu. To je evanđeoska vjera o kojoj se može reći da Spasitelj nijednu krepost nije upornije nalagao. Ako vjerujemo, kruh se umnaža, oči se otvaraju, mrtvi ustaju.[76]

Vjernost je to što nam daje da primamo univerzalne u vječne napretke božanskog dodira, po njoj se vraćamo Bogu. Budući da smo čista srca vjerovali svijetu, on će otvoriti pred nama Božje ruke. Da bi se oko naših života zatvorio krug Božanskog ozračja preostaje nam da se bacimo u te ruke. Po vjernosti u sebi otvaramo intiman pristup Božjim voljama i dobrim željama.[77] Ono što je neprocjenjivo u posredovnoj moći vjernosti je što ona ne poznaje nikakve granice za svoju djelotvornost, slično onom što imaju vjera i čistoća. Nema ograničenja sa strane izvršnog djela ili podnesenog umanjenja (možemo se uvijek vraćati u usavršavanje rada), nema ograničenja sa strane nakane (oduhovljuje napor da bismo radili ili prihvaćali) te nema ograničenja sa strane božanskog objekta (naše se biće može iscrpiti od radosti, stječući uvijek više). Tako jedna točka gdje se za svakog čovjeka, u svakom trenutku može roditi Božansko ozračje, nije neko fiksno mjesto u Svemiru, to je pokretno Središe koje trebamo slijediti kao mudraci svoju zvijezdu. Ova zvijezda vodi ljude različito, ali sve staze koje ona naznačuje imaju zajedničko to što čine da se svakim danom penjemo sve više. Ako je vjerna, poslije najvećih želja dolaze manje, odricanje pomalo pritišće naslade, smrt dovršava život. Za sve će izvod biti isti. Ponekad odricanjem duha, ponekad odricanjem vjernost nas sporije ili brže, više ili niže vodi prema istoj zoni manje sebičnosti i naslade, onamo gdje za stvorenje božansko svjetlo blista jasnije, povrh posrednika koje nismo odbacili nego nadišli.[78]

Pred akcijom čistoće, vjere i vjernosti, Svijet se topi i povija, u susretu čovjeka i Boga sva stvorenja jednako služe sjedinjenju. „Radosti, napreci, boli, protivnosti, grijesi, djela, molitve, ljepote, moći Nebeske, Zemaljske ili Podzemne, sve to se povija pred nailaskom nebeskih valova, i sve to opušta onaj dio pozitivne energije koju sadrži njegova narav za sudjelovanje u bogatstvu Božanskog ozračja.“[79] Čistoća, vjera, vjernost su kreposti koje

[76] Usp. Isto, str. 117.
[77] Usp. Isto, str. 120.
[78] Usp. Isto, str. 121.-122.
[79] Isto, str. 122.

djeluju, energije prirode, koje materijalnom svijetu daju postojanost i lik. To su oblikovana načela Nove Zemlje.[80]

U prethodnom tekstu istaknuli smo misli o napretcima i uspostavom Božanskog ozračja u jednoj duši. No, što je s ljudima kojima je čovjek okružen, s bližnjima koji daruju ljubav i ljubav dobivaju za uzvrat? Koliko god mi bili solidarni jedni s drugima u našem razvitku, „mi tu svatko za sebe činimo jednu prirodnu jedinicu obremenjenu odgovornostima i vlastitim nepriopćivim mogućnostima. *Sami sebe* spasavamo ili gubimo.“[81] Jer ljudi koliko god bili omotani istim Svemirom, su pojedini za ovaj Svemir, tako i u nebeskim stvarnostima, bez obzira koliko bili prožeti istom stvarateljskom i otkupiteljskom moći, činimo posebno središte Božanskih ozračja. Pred istim pojavama, ljudi reagiraju na različite načine. U istim vremenskim i prostornim prilikama, Bog se predstavlja i daje dušama sa stvarnosti i bogatstvom različit utjecaj prema čistoći, vjeri i vjernosti. Ima toliko sekundarnih nad-oduševljenja sekundarnih uzroka, koliko ima ljudskih ufanja i vjernosti.[82]

„Ponavljajući nad svojim životom riječi koje svećenik izgovara nad kruhom i nad vinom prije posvećenja, trebamo, svatko od nas, moliti da bi se Svijet preobrazio nama na uporabu: 'da nam postane Tijelo i Krv Gospodina Našega Isusa Krista'.“[83] To je prvi korak, korak u kojem čovjek mora prvo raditi na sebi i svome posvećenju prije nego se počne baviti drugima. Jer čovjek i kao mali sićušan dio ima velikog udjela u Božanskom ozračju.

Čovjek je nepotpun, nedovršen te povezujući se ljubavlju s drugima se upotpunjuje i „jedino mjesto na kojem se čovjek može naći i potpuno razviti jest zajednica i, stoga, ako ne želi očajavati, mora više vjerovati u čovječanstvo nego u samoga sebe.“[84] Da bismo shvatili i odmjerili moć ljubavi prema bližnjemu, treba se vratiti na jedinstvo euharistijskog posvećenja, tada se zbiva jedan čin, odnosno, prianjanje uz Krista Njegovih izabranika, te se zbiva mistična stvar, odnosno, mistično Tijelo Kristovo, polazeći od svih duhovnih moći razasutih ili nagoviještenih u Svijetu. „Ovo je tijelo moje.“ Istina je da nas nitko ne može

[80] Usp. Isto, str. 123.
[81] Isto, str. 124.
[82] Usp. Isto, str. 124.
[83] Isto, str. 125.
[84] M. MATIĆ, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, u: *Obnovljeni život*, 37(1982.)3, str. 231.

spasiti niti izgubiti mimo nas. Samo je jedan spašeni čovjek, Krist. Svaki od izabranih pozvan je gledati Boga licem u lice, te ćemo u nebu motriti Boga, ali preko Kristovih očiju. Božansko ozračje, treba početi postojati jednom od zemaljskih faza našeg postojanja. I tako kada kršćanin postane željan živjeti u Bogu, bude svojim željama pridao svu čistoću, molitvama svu vjeru, svojoj akciji svu vjernost, otvorit će se još neizmjerne mogućnosti za divinizaciju njegova Svemira. Preostat će mu da svoje elementarno djelo uskladi sa djelima radnika koji ga okružuju.[85]

U Evanđelju, kršćanska je ljubav više ili manje svjesno povezanost duša, rođena preko njihovog zajedničkog sustjecanja u Kristu Isusu, jer nemoguće je ljubiti Krista ako se ne ljube drugi, i nemoguće je ljubiti druge, a ne približiti se Kristu. Nekom vrstom determinizma, u Božanskom ozračju teže se spoje jedna s drugom ali u svom udruženju nalaze neograničeno povećanje plamova. Taj se spoj uvijek provodi, u nutarnjem životu Svetaca, preko bujice ljubavi, za sva stvorenja koja u sebi nose klicu života. Tako strastvenik Božjeg ozračja ne može oko sebe podnijeti tamu, mlakost, prazninu u onome što bi trebalo biti puno Boga. Pred pomisli na duhove, koji su povezani za Svijet u kojem se nalazi, osjeća se ukočenim bez božanske Prisutnosti. Neko vrijeme je mogao vjerovati kako mu je potrebno samo ispružiti ruku da bi dodirnuo Boga, ali sada je shvatio da jedina privlačnost koja je sposobna dostojno zagrliti Božansko jest ona svih ljudskih ruku zajedno. Jedini objekt za mističnu Preobrazbu je cjelokupna ljudska grupa koja tvori samo jedno tijelo i jednu dušu u ljubavi. Ta povezanost svih tih duhovnih individuuma Stvaranja pod utjecajem Kristove privlačnosti jest najviša pobjeda vjere nad Svijetom.[86]

[85] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, str. 125.-126.
[86] Usp. Isto, str. 127.-128.

3. IZVAN BOŽANSKOG OZRAČJA

U ovome poglavlju udaljit ćemo se, doduše ne u potpunosti, od De Chardinovog djela *Božansko ozračje* te pokušati iznijeti neke druge njegove teze i misli koje su probudile zanimanje i promišljanje kod mnogih ljudi. Prvenstveno proučit ćemo De Chardinovo promišljanje o kozmogenezi kao početku svega, evoluciji, razvoju čovjeka i njegovom mjestu i značenju te svakako sjedinjenju cjelokupne evolucije u Kristu kao „Točki Omega".

3.1. Evolucija i čovjek u duhovnoj misli De Chardina

Na samom početku ovog slijeda misli, istaknut ćemo i početak evolucije, kozmogenezu. Kozmogeneza za De Chardina jest početak, prvi korak nastajanja svega, evolucijsko rađanje Svemira. Materija je za njega majka svemirskog rađanja, ona u sebi sadrži dva lika: unutarnji i izvanjski. Unutarnji, što ga pojedina bića u svijetu nose, jest ono što svakoj materijalnoj čestici u svijetu daje životnu snagu u ostvarivanju evolucijske spirale. Vanjski je lik fizikalnog ostvarivanja evolucijske spirale. Tu spiralu oblikuje *kozmička tvar* koja preko neprekidne evolucije ostvaruje uvijek neke nove cjeline, od kojih svaka ima svoju *kritičnu točku* prijelaza u drugo stanje, i ta *kozmička tvar* je uvijek zajedno fizički i psihički entitet.[87]

U početku, u vremenu samoga nastanka svijeta, vidimo da nije postojao život koji se kreće, niti onaj maleni sićušni. No, u jednom određenom trenutku, poslije dužeg vremena, vode su počele vrviti sićušnim bićima. Ne možemo objasniti znanstveno kako se to dogodilo, niti možemo ponoviti u laboratorijima, možemo samo pretpostaviti prst nadnaravnoga, silu koja je to promijenila, pokrenula.[88]

Od samoga Velikog praska, početka svega što postoji, preko mikroorganizama, bakterija i jednostavnih bića dolazimo do sve složenijih bića, dolazimo do čovjeka. Za De Chardina to je antropogeneza koja znači „evolucijsko rađanje čovjeka na temelju tapkanja

[87] Usp. A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 13.
[88] Usp. P. TEILHARD DE CHARDIN, *Fenomen čovjeka*, str. 56.

evolucije i dirigirane slučajnosti kroz ranija ostvarenja evolucije, tj. ostvarenja kozmogeneze i biogeneze.“[89] U povijesti se nije velika pažnja pridavala samome čovjeku, a i sam postanak, evolucija i razvitak svijeta se promatrao statički. Naime, promatranje čovjeka i njegovu budućnost, razvitak koji nije prestao, omogućuje shvaćanje svijeta u njegovoj punini.[90] Čovjek kao vrlo složeno biće, kao kruna razvitka nosi posebnost, a to je svijest o samome sebi. U smjeru te misli Šlosar navodi: „T. De Chardin osjetio je tu razliku svijesti između čovjeka i ostalih živih bića tako što životinja zna, ali ne zna da zna. Tako je s čovjekom život stupio u novu fazu, u fazu svijesti što misli.“[91]

Za De Chardina „sinteza između kršćanske religije i suvremenih naučnih znanja, stalni je predmet proučavanja i razmišljanja. (...) Činilo mu se sve očiglednije da kršćanstvo, promatrano u njegovoj suštini, onakvo kakvo se ukazuje naročito kod sv. Pavla u poslanicama iz zatočeništva, treba smatrati kao kruna i dovršenje čitave kozmičke evolucije.“[92]„Cijeli geobiološki proces evolucije usmjeren je dakle na sve veću kompleksnost i uvijek na sve veću svijest, na čovjeka. On je, prema P. Teilhardu, najviša točka, 'zemaljska glava' geobiološke evolucije koja se traži.“[93] Svjesni smo činjenice da nastankom čovjeka evolucija nije prestala, nego ide dalje i to s čovjekovim izumima koji uzde evolucije uzimaju u svoje ruke. Dakle, čovjek je taj koji upravlja evolucijom, te ju uvijek iznova pokreće i time usavršava svijet.

U svome promišljanju o čovjeku, De Chardin ističe da se čovjek nije pojavio kao pojedinac, individuum, nego kao vrsta. „U usporedbi s drugim živim skupinama ljudska je vrsta 'vrlo mlada', 'embrionalna' i stoji u 'zori svoje egzistencije'. Ako je svijet čekao milijune godina na hominizaciju života, na postanak čovjeka, može se onda mirno pretpostaviti da čovječanstvo ima još više milijuna godina da živi i da se razvija.“[94]

De Chardin, svojim duhovnim mislima i ljubavlju prema ovome svijetu i čovjeku kao kruni čitave evolucije, „cijelog svog života radio je na usklađivanju i sjedinjavanju dva velika

[89] A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 119.
[90] Usp. M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 580.
[91] Isto, str. 579.
[92] P. TEILHARD DE CHARDIN, *Fenomen čovjeka*, str. 7.
[93] M. MATIĆ, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, str. 230.
[94] Isto, str 231.

područja našeg života: nebeske ljubavi prema Bogu i kozmičke ljubavi prema Svijetu.“[95] On prvenstveno, u proučavanju svega što postoji, kreće od prošlosti da bi mogao dublje razumjeti budućnost. Iako je De Chardin isticao sjedinjenje svega u Kristu, njegove misli svoj početak i temelj imaju u samoj prošlosti i u prirodnim znanostima, gdje „dolazi do uvjerenja da je čovjek proizvod cjelokupne evolucije, te da se morao pojaviti na raznim mjestima Zemlje, čime njegov poligenizam dolazi u sukob s monogenizmom što ga je zastupala Crkva“[96], to jest s učenjem Biblije o porijeklu ljudskog roda iz jednoga para (Adama i Eve). Postoji tijek razvijanja, povijesni tijek Svemira i sam evolutivni proces u kojem se pojavljuje „čovjek kao svjesno i slobodno biće, posljednja, ali istodobno i nova polazna točka evolucije.“[97]

Ovim promišljanjem htio je izmiriti vjeru i znanost, prikazati jasnu sliku Krista u dinamizmu Svemira, jer je u ono vrijeme to bilo teško pomislivo. Htio je istaknuti kako je razvoj i podrijetlo svega živoga što postoji teško objasniti bez evolucijskog procesa i same evolucije. Moderne evolucionističke misli, poput misli Charlesa Darvina, donose biološku evoluciju, no mi možemo reći „da je biološki evolucionizam pripravio put općem ili kozmičkom evolucionizmu. Gledajući s ove točke gledišta biološka evolucija čini samo osobiti vid jednog daleko obuhvatnijeg fenomena, evolucije svemira.“[98] Kao što je već poznato, De Chardin je imao veliku ljubav prema svijetu da je čak istaknuo kako bi i da izgubi vjeru u Krista i u osobnog Boga, nepokolebljivo vjerovao u svijet. Upravo zbog te ljubavi je i htio „uspostaviti vezu i jedinstvo između dviju stvarnosti: Boga i kozmosa, vjere i znanosti, religije neba i religije zemlje, kršćanskog i poganskog ja u sebi i oko sebe.“[99] Postoji teorija o samo prirodoslovnim aspektima evolucije, tzv. *spontani evolucionizam*, da su se i čitav svijet i svi živi organizmi razvijali tijekom vremena, sami od sebe, i tako prelazili iz jedne vrste u drugu vrstu.[100] No, De Chardin ističe da je to upravo djelo „unutarnjeg lika“ koji spaja materiju s Bogom, stoga je Bog imanentno izviralište i utok, Alfa i Omega smisaone usmjerenosti evolucije u prirodi.[101] U smislu odnosa znanosti i vjere možemo zaključiti da „kad bi znanost riješila sve moguće svoje zagonetke - ne samo biološke i

[95] M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 577.
[96] Isto, str. 578.
[97] Isto, str. 577.
[98] Isto, str. 578.
[99] M. MATIĆ, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, str. 226.
[100] Usp. A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 35.
[101] Usp. Isto, str. 38.

paleontološke, nego sve odreda što ih u znanosti ima ili može biti, sa svim tim ne bi ona uopće dotaknula ni jedan jedini čovjekov životni problem.“[102]

Mogli bismo ovako sažeti Teilhardovu viziju: „Postoji na jednoj strani Krist kršćanske mistike, dovršitelj o kojem Pavao tako zanosno piše. Na drugoj strani stoji kozmički Pol koji moderna znanost postulira i naša nova spoznaja svijeta zahtijeva, da na njihovu vrhuncu završi evolucija koja se nalazi na putu. Između tih dvaju Polova postoji, prema mišljenju Teilharda de Chardina, podudarnost i na kraju u biti identičnost. Njihovo buduće izjednačenje, čega će čovječanstvo postati svjesno i koje će se dovršiti u paruziji, povezat će znanost i mistiku i omogućit će jednom i drugom Polu da međusobno djeluju i izmjenjuju svoje atribute tako da će kozmički Krist i kristificirani Kozmos postati predmetom ljubavi.“[103]

3.2. Sjedinjenje svega u „Točki Omega“

Sve što postoji, svi putevi, cjelokupna evolucija i čovjek kao misaono biće usmjereni su prema „završnoj nadnaravnoj točki Omega-Uskrslom Kristu.“[104] Sve ljudske svijesti unutar noosfere se usmjeravaju, približavaju prema osobnom žarištu, kojem De Chardin daje naziv „Točka Omega“. No, postavlja se pitanje, koliko vremena je potrebno čovječanstvu da stigne do svoje takozvane „Omegalizacije“? De Chardin daje promišljen odgovor da, znajući koliko je vremena trebalo da se pojedine žive vrste razviju u pretpovijesti, trebamo pretpostaviti da će i ljudskom rodu trebati još deseci milijuna godina do potpunog usavršavanja i sjedinjenja u Točki Omega.[105] Točka Omega cjelokupne evolucije jest Krist, Krist je „početo emergencija u tijeku evolucije, on je ujedno - kao Točka Omega - zadnji termin evolucijske serije, koji je istovremeno izvan serije.“[106]

[102] J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, u :*Obnovljeni život*, 37(1982.)3, str. 181.
[103] M. MATIĆ, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, str. 237.
[104] M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 577.
[105] Usp. J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 183.
[106] A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 252.

Sama Točka Omega ne klija iz evolucije nego se objavljuje kroz analizu ljubavi, a ljubav je uvijek nesebičan dodir između „ja“ i „ti“. Tako da De Chardin želi istaknuti da Točka Omega ne ovisi o biološkoj ontogenezi ili čak o filogenezi čovjekova tijela, nego je u pitanju transcedentalna refleksija i transcedentalna dedukcija čina ljubavi.[107] Sljedeći tu misao o ljubavi „u svezi s oblikovanjem noosfere na putu prema Točki Omega govori De Chardin i o 'kršćanskom fenomenu'. Kršćanstvo znači pojavu jednog specifično novog stanja svijesti- ovdje mislimo na kršćansku ljubav.“[108] Kršćanska ljubav je ta koja je vrlo važna kako bi čovječanstvo išlo prema naprijed, jer potpuno sjedinjenje u Točki Omega je moguće preko ljubavi. „Ljubimo svaku stvar u prirodi i svakog čovjeka u njoj, jer se i Krist-BOG u ovoj našoj prirodi 'utjelovio', htijući da se i čovjek i sve u svijetu na odgovarajući način konačno sjedini s njime kao 'Univerzalnim Kristom' i 'Točkom Omega' svakog svog stvorenja ili od njega 'upravljanih emergencija'. (...) To je smisao 'Točke Omega', kao ugrađivanja Krista u naš život i našeg života u Kristov život, po Chardinovu učenju.“[109]

Šlosar ističe da „De Chardin živio je duboko uvjerenje da je Svemir evolucija koja teži Duhu, a dovršava se u Osobnosti zvanoj Univerzalni Krist-sinteza Krista i Svemira. (...) U tom smislu Krist nosi ulogu Razvijatelja jer upravlja kozmogenezom, antropogenezom i ortogenezom da bi sve završilo u sve većoj spiritualizciji Kozmosa.“[110] Krist je taj koji oblikuje čitavu evoluciju svemira, on kao Ljubav sjedinjuje sve u sebi. O tom sjedinjenju i o Kristu kao Omegi, De Chardin postavlja tri teze: ponajprije da objavljeni Krist jest Omega, zatim, kao Omega on se pokazuje dostizivim i nužnim u svim stvarima te da bi se konstituirao kao Omega, kroz muku svoga Utjelovljenja je morao osvojiti Svemir i dati mu dušu.[111] Krist je smisao, pokretačka snaga sveukupne evolucije, obavija cjelokupnu stvarnost i „vodi evoluciju Materije - preko sveopće Ljubavi kao temeljnog nadahnuća ljudskih djela - prema sjedinjenju svega u Njemu kao Točki Omega.“[112] „To nas sve skupa dovodi konačno do

[107] Usp. J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 193.
[108] A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 253.
[109] Isto, str. 255.
[110] M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 587.
[111] Usp, A. KUSIĆ, *Krist – počelo i svrha svega*, str. 385.
[112] Isto, str. 388.

postavke sv. Pavla: 'U njemu živimo, mičemo se i jesmo', i do konačnog sjedinjenja svega u Kristu, Bogu, kao *Točki Omega,* po biblijskim riječima 'Sve u svima-Bog'.“[113]

[113] Isto, str. 15.

4. MISLITI ZAJEDNO I ONKRAJ DE CHARDINA

„Religija i znanost: dva lica ili dvije faze spojeni u jedan potpuni čin saznanja – jedini koji može obuhvatiti, sagledati, odmjeriti i dovršiti i prošlost i budućnost evolucije.“ [114]

4.1. Osnovni aspekti teilhardizma

Cijelo stvaralaštvo i nauk ovog francuskog svećenika i teologa temelji se na alociranju, poimanju i petrificiranju pomalo neshvaćenih suodnosa Bog – Svemir – Čovjek gdje se ta evolucija, transformacija i integracija giba više kozmičkim, a manje ljudskim vremenom. Prema Chardinu svaka Materija, bila živa ili neživa, sadrži u sebi nešto „sveto“ jer je u njoj, naime, utjelovljen Krist. Svaka Materija podrazumijeva čvrsti oblik organizacije, ali i duhovnost pa je prisutna hipoteza o prisutnosti Duha Svetoga na Zemlji. Ističe se svetost i mistična ljubav prema Prirodi i Životu. Šlosar ističe da Svemir dobiva dušu, svetost i stvaralačku dimenziju, da bi na kraju u Svemiru uvidjeli neko privilegirano mjesto, neku točku u kojoj se, prema Matiću, „Svemirsko i Kristovo, ljudsko i kršćansko tako dodiruju da se jedno može posjedovati samo ako se prigrli i drugo.“[115] Dakle, on govori o Svemiru kao putu preobrazbe prema pojačanoj svijesti, jedinstvu i ljubavi. Ljudsko biće čini središte te perspektive i konstrukcije za ovo putovanje stavljajući čovječanstvo u kontekst šireg Svemira/Kozmosa. Svemir je predstavljen kao arena Božje prisutnosti i djelovanja, mističnog ili božanskog „miljea“, ali i kontinuiranog duhovnog preobražaja gdje su sve inferiorne stvarnosti i sile bez izuzetka sublimiraju u osjećaje, ideje i njihove moći znanja. Evolucija materije, života i svijesti zapravo je vremenski izraz prostorne slike miljea kroz koji se božansko očituje u svijetu. Evoluciju, prema tomu, karakterizira sve veća amorizacija ili ono što Teilhard naziva „potrebom obožavanja“ koja potiče ljudska bića na ljubav i štovanje Boga, kao i na rad osobnog posvećenje i društveni napredak. Dakle, nastanak čovjeka ili

[114] P. TEILHARD DE CHARDIN, *Fenomen čovjeka*, str. 229.
[115] M. MATIĆ, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, str. 226.

hominizacija individualna je promjena od nagona do misli. Ovaj se proces uzima evolucijski. Hominizacija vodi, naime, prema humanizaciji cijeloga čovječanstva, a odvija se u tri faze: ekspanzija, kompresija i konvergencija. Čovjek ovim trima fazama postaje svjestan kozmičkih korijena, a sve se slijeva u središte konvergencija, u Točku Omega koja predstavlja nadljudskog subjekta, Boga, kraj i dovršenje Svemira. Kršćanstvo, naime, treba težiti kristifikaciji svijeta i ljubiti evoluciju jer ona vodi Omegi, jačoj pripadnosti Bogu jer je svijet konvergentan, a Krist mu je središte pa u kristogenezi i kozmogeneza postiže svoj vrhunac.[116]

4.2. Kritičke naznake Teilhardova tumačenja

Njegovi se teološki i znanstveni spisi danas ne upravljaju tako širokim akademskim ili znanstvenim krugovima i popularnoj publici, kao što to činili kada su prvi put objavljeni u pedesetim i šezdesetim godinama. Izvorna predodžbena sinteza kršćanstva Pierrea Teilharda de Chardina kao moderni, evolucijski svjetonazor i dalje se osjeća u suvremenoj rimokatoličkoj teologiji i duhovnosti, u dijalogu između religije i znanosti te u filozofijama ljudske budućnosti, osobito transhumanizma. Teilhardov koncept Točke Omega kao posljednji pojam povijesti postala je dijelom znanstvene fantastike. Unatoč oduševljenom prihvaćanju Teilhardovog rada u nekim teološkim granama, francuski svećenik, geolog i paleontolog i dalje za vratom ima one koji osporavaju njegovo religijsko tumačenje evolucije na znanstvenim osnovama. Oni smatraju da je njegova spekulativna kozmologija neshvatljiva, preteška za našu sadašnjost, pluralističko i postmodernističko doba, a osobito odbacuju njegovu teologiju kao suviše prilagodljivu sekularnom, modernističkom duhu. Među njima jesu evolucijski biolozi Peter Medawar i Stephen Jay Gould te teološki kritičari kao što su Etienne Gilson, Jacques Maritain, Dietrich von Hildebrand, David Lane i Jürgen Moltmann. Curran navodi da „autori jednoglasno izjavljuju da je Teilhardova teologija heterodoksni, modernistički oblik gnosticizma koji zamjenjuje nadnaravnu kršćansku priču

[116] M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 577.

o otkupljenju u Kristu s naturalističkim prikazom evolucije.“[117] Među onima koji su branili njegovu teoriju bio je Henri de Lubac.

Unatoč suzdržanosti i sumnjičenju Crkve prema njegovim djelima, Ćurić tvrdi da se ne može osporiti njegov utjecaj na suvremenu misao pod vidom sveljudske suradnje i solidarnosti, osobito jer je De Chardin izvanredno unaprijedio vodeće ideje sadašnjice i pripomogao razvitku suvremenog humanizma.[118] Upravo zbog ovakvih izjava i na osnovi mnogobrojnih rasprava moguće je izložiti rezultat njegovih ideja i procesa, temeljit pregled priznanja i zamjerki koje se vežu uz lik i djela Theilharda de Chardina. Ovaj francuski teolog i filozof polazi prvenstveno od čovjeka kao osobe percipirane u smislu funkcije oličenja Svemira. Dakle, kod De Chardina osoba je sredstvo. U napomeni svog *Božanskog ozračja* ističe da „predmet koji se ovdje poučava jest čovjek, aktualan i konkretan, 'onadnaravljen' – uzet u samoj domeni svoje *svjesne* psihologije.“[119] Naime, to potvrđuje i u svom *Fenomenu čovjeka*: „Čovjek nije centar svemira, ikako smo mi to naivno vjerovali, - nego: Čovjek je, što je ljepše, usponska strijela velike biološke sinteze“[120] Držeći se Pavlove misli koja je prožeta cijelim njegovim stvaralaštvom: „Bog sve u svemu“, Chardin iznosi svoju prvobitnu predodžbu svemira kojemu je Uzrok, Središte i Dovršetak sam Isus Krist (Omega), što predstavlja maksimalnu razinu složenosti i svijesti prema kojoj je vjerovao da se svemir razvija. Isto tako, navodio je da svijet nije stvoren odjedanput, nego se razvijao poput stabla u klici. Ovakva navođenja, kao i težnja da evoluciju svijeta prikaže kao religioznu integraciju svijeta s Kristom te da je čovjek zapravo proizvod te evolucije, čine da njegov pligenizam dolazi u sukob s (prevladavajućim) crkvenim monogenizmom. Naime, teološki kritičari okrivljuju ga za predstavljanje modernog oblik gnosticizma koji negira povijesnog Isusa u korist univerzalnog Krista, odbacivanje klasičnog prikaza kršćanske doktrine te neteološko i neznanstveno znanje koje podliježe sirovom materijalizmu i teologiji čiste imanencije i zamjenjuje spasenje s evolucijom. Etienne Gilson, Jacques Maritain i Dietrich von Hildebrand tvrde da evolucija samo čini nasilje tradicionalnom kršćanskom razumijevanju i

[117] I. CURRAN, Theology, Evolution, and the Figural Imagination: Teilhard de Chardin and His Theological Critics, u: *Irish Theological Quarterly*, 84(2019.)3, str. 288. URL: https://www.researchgate.net/publication/333317237_Theology_Evolution_and_the_Figural_Imagination_Teilhard_de_Chardin_and_His_Theological_Critics (1. 7. 2019.)
[118] Usp. J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 181.
[119] P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, str. 14.
[120] Isto, str. 248.-249.

treba biti odbačen kao teološki nekoherentna i duhovno opasan.[121] Gnostičke optužbe prema De Chardinu opravdane su na temelju njegove kozmičke perspektive Materije, Krista i Čovjeka jer je usmjerio čitavo postojanje, od samoga početnog plamička kojeg je Bog zapalio u svijetu, preko Materije koja je sredstvo pomoću kojeg dolazimo do Boga i pomoću koje nas Bog usmjerava, do krajnje točke, cilja našega postojanja, Točke Omega-Univerzalnog Krista.

Osim u crkveni nauk, on je zalazio i u sfere znanosti, čime je i pokretao problem odnosa između prirodnih znanosti i vjere. Mnogi su navodili da tu problem ne bi trebao postojati jer prirodne znanosti i vjera pripadaju potpuno različitim područjima pa ih se i ne može suprotstavljati. De Chardin je, naime, ipak nastojao prevladati taj rascjep. Bourg i Del Re ovdje opravdavaju njegovu namjeru. Ističu da se ovdje „ne radi apsolutno o tome da se usklade biblijski izvještaji s podacima prirodnih znanosti, nego o tome da se vidi dopuštaju li prirodne znanosti da otpočne stanovito mjerenje evolucije svemira i podudara li se to usmjerenje s perspektivama Objave.“[122] Teilhardova stremljenja prema točki Omega odvažna su i izazovna, ali se ne demantiraju. Naime, Bog kojemu se teži nalazi se isključivo u području vjere te se o njemu ne može prirodnoznanstveno i provjereno govoriti, što, pak, potvrđuje da vjeru i znanost ne treba suprotstavljati. Tomu pridonosi i činjenica da je termin evolucije uglavnom vezan uz znanost, dok ga De Chardin upotrebljava i u kontekstu vjere neovisno što njegovim vizijama Materije, Čovjeka, Svemira i Krista, Krist logički izostaje iz konteksta evolucije. Materija je temeljna kategorija fizikalnoga svijeta čijim nam se postankom i vitalizacijom prikazuje povijesni tijek Svemira, a u tom evolutivnom razvoju Svemira nastupa Čovjek kao svjesno biće i posljednja, ali i početna točka evolucije. Sve ljudske svijesti konvergiraju prema jednom Osobnom Žarištu, kojem daje naziv Točka Omega (Krist). Teilhardov pristup Točki Omega uključuje i onu težu, metodičku problematiku. Prema Ćuriću, on je uporno isticao da u svojim izvodima želi sve do kraja ostati vjeran pozitivnoj znanosti, kloneći se svake filozofske interpolacije. Prema tomu, uzima li se da je on do Boga, točnije do Omege došao bez uplitanja metafizike.

[121] I. CURRAN, Theology, Evolution, and the Figural Imagination: Teilhard de Chardin and His Theological Critics, str. 290.
[122] M. BOURG, G. DEL RE, Znanost i vjera - postoji li tu još problem?, u: *Crkva u svijetu*, 15(1980.)3, str. 254.

„Zar je u njegovu sistemu Bog zaista 'iskustvena činjenica' koju bismo po volji mogli podvrgavati znanstvenom verificiranju? Ili mu je Bog nekakva 'prirodna konstanta' kojom bi znanost izricala stabilne odnose među tzv. CGS-elementima? Ponekad je Teilhard znao reći da je Točka Omega za njega 'Hipoteza', no zar je zaboravio kako nitko takvu hipotezu ne smatra dopustivom u znanosti.“[123] Prema tomu, upitno je koliko je on po svom filozofskom profilu bio sklon fenomenologiji s obzirom da je postupio neznanstveno opisujući ljudske fenomene.

S druge strane, evolucija kao razvoj iz nižega u više, iz jednostavnoga u složeno, nekoga prirodnog ili društvenog procesa prožela je čovjekovu svijest u potpunosti stvarajući evolucija umnih sposobnosti pa tako De Chardin u svojemu *Božanskome ozračju* tvrdi: „vaša bitna zadaća i vaša želja jesu biti sjedinjeni s Bogom. No, da biste se sjedinili, treba najprije da budete – i to da budete baš vi osobno, što je moguće potpunije. Tako, dakle, razvijajte sebe, zaposjednite svijet da biste bili.“[124] Ćurić navodi da će tako „razorit starinsku predodžbu o Čovjeku kao 'statičnom središtu Prirode' i pokazati da je ljudska vrsta u svojoj evolutivnosti 'strijela', indikator iz kojeg razabiremo samu Završnicu svega kozmičkog nastajanja.“[125]

Unatoč brojnim kritikama Teilhardova su tumačenja privlačila i još uvijek privlače ljude. Farrow ističe da su se u njegovim promišljanjima i tezama nade i strahovi dvadesetog stoljeća susreli. Htio je pomiriti, ujediniti u velikoj sintezi vjeru u Boga i vjeru u svijet, kult napretka i strast za slavom Božjom. Prepoznao je čovjekov gubitak položaja u prostranstvu svemira i njegov osjećaj uzaludnosti u svijetu koji podliježe zakonu entropije. U čovječanstvu je prepoznao tzv. bolest prostor-vrijeme koja se manifestira kao temeljna tjeskoba ili bolest slijepe ulice. Ljudi se zatvaraju, traže smisao i sve jasnije postaje De Chardinu da je velika tajna preokupacija modernog čovjeka, ne toliko borba za posjedovanje svijeta, koliko pronaći sredstvo za bijeg od njega. Čovjeka muči tjeskoba osjećaja da nije samo prostorno nego i ontološki zatvoren u kozmičkom balonu, nestrpljiva potraga za središnjom točkom evolucijskog procesa. To je cijena koju moramo platiti za rast planetarne svijesti. Teilhard je nastojao riješiti ovu tjeskobu, vratiti vjeru u napredak i vratiti važnost kršćanskoj vjeri. De Chardin je u svrhu toga poduzeo ono što je on nazvao „re-

[123] J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 184.
[124] P. TEILHARD DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, str. 73.
[125] J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 183.

kozmologizacijom naše religije“ upravljajući evolucijom kao vozilom, ne samo stvaranja, nego i otkupljenja. Vjerovao je da će s kombinacijom evolucionizma i eshatologije izliječiti duhovnu krizu suvremenog svijeta, jer evolucija, ako preuzmemo vlast nad njom, dovela bi nas do onoga što je De Chardin natvao Omegom, točku potpune kozmičke konvergencije. Čovječanstvu je trebalo zajedničko središte, nova nada, ujedinjenje vjere i vizije.[126] Ono što donosi nadu i ujedinjuje jest Crkva, koju opisuje kao onu koja predstavlja vrstu genetskog uzorka koji upravlja budućim razvojem evolucije. Ona njeguje konvergenciju, ona teži prema planetarnom sinaksisu, ruši prepreke društvenom ujedinjenju, a osobito vjerske barijere, ona se gradi sve do Krista.

Bez obzira na De Chardinove dobre namjere i želju za boljim razumijevanjem svega stvorenoga i usmjerenost istoga u budućnosti, humanizam pokreta naišao je, na brojne kritičke refleksije. Kusić navodi neke od njih:

1. Implikacije rasizma: razvoj živih bića pokazuje nam sukcesiju uvjetovanu uspjehom i dominacijom privilegirane grupe. Chardin u *Fenomenu čovjeka* navodi: „Zašto bismo mii izmakli tom općem zakonu? Još sada, dakle, dapače između nas, borba za Život, nadživljavanje sposobnijeg…Nadčovjek mora proklijati, kao i svaka druga stabljika, samo iz jednog pupoljka Čovječanstva“;[127]
2. Neefikasnost u praksi: poteškoće se pojavljuju kad se Chardinovo učenje pokuša primijeniti u praksi, kada se moraju potražiti sredstva u osobnom ponašanju i u društvenim akcijama. Naime, Chardinova optimistička vizija – noseći za sobom nekakav tehnološki optimizam mogla bi učiniti da zaboravimo ljudsku cijenu tehničkog progresa: izgladnjele, uništene, terorizirane; mogla bi učiniti da prebrzo napustimo borbu pod izlikom da je sve to samo ponešto ubrzani prijelaz prema višoj formi organizacije, koja je sama prijelaz prema Bogu;
3. Jednostranost gledanja: evoluciju se ne smije vidjeti samo kao progres, nego jednako i kao regres jer bi u načelu ona mogla biti opasna. Naime, što bi se onima koji se smatraju višima, gledajući samo progres, trebalo prigovoriti ako postanu neka demonska karikatura čovjeka. Odgovor na to je Chardinova evolucija superpersonalnoga koja uvijek uključuje ljubav. No i ljubav ima svojih pravila

[126] D. FARROW, The Problem with Teilhard, u: *Nova et Vetera,* 16(2018)2, str. 378.
[127] P. TEILHARD DE CHARDIN, *Fenomen čovjeka,* str. 264.

koja se treba pridržavati da se ne bi išlo u ekstreme, preveliku i nasilnu strast te premalu i daleku ljubav;

4. Chardinovski novokantizam: za njega Svemir nije personalan, nego ujedno animiran i polariziran po Osobi Kristovoj. Chardin čini skok iz fizike u teologiju, a da nije prešao preko metafizike, posebice tomizma;
5. Neusklađenost s Evanđeljem: De Chardin je smatrao kako je kršćansko mišljenje zatvoreno u plahu atmosferu i ima držanje koje nije usklađeno s Evanđeljem, a rad teologa je smatrao odviše apstraktnim.[128]

Da Chardinov nauk ima mnoge kritičke naznake, ističe i Šlosar. Naime, i crkvene i svjetovne ustanove u njegovu učenju uočavaju mnoge dvosmislenosti i zablude, a s time i dogmatska zastranjenja:

1. Duša je samo naličje materije, a u određenom stupnju nakupljenih čestica samo po sebi dolazi do pojave svijesti;
2. Postanak roda temelji se na pojavi više ljudi na više točaka planete zbog fizikalnog determinizma, što se (naizgled) protivi dogmi o istočnom grijehu;
3. Grijeh i zlo tumači kao promašaj evolucije, a ne namjernog sukoba čovjeka i Boga, što se, pak, protivi dogmi Božjeg oproštenja;
4. Evolucija je konstantno dovršavanje Krista pa se njemu dodaje i kozmička narav, a to se protivi ljudskoj i božanskoj naravi Krista;
5. Navodeći da Bog stvara svijet sjedinjujući stvari u prirodi u sve više sinteze, čini se da De Chardin govori protivno dogmi o stvaranju svijeta;
6. Izjednačavanje naravnoga i nadnaravnoga suprotstavlja se apsolutnoj nevjerojatnosti Božjoj u činu stvaranja, što vodi panteizmu;
7. Krilaticom da evolucija ne može promašiti, bez obzira na zastranjene pojedince i da čovječanstvo mora uspjeti doseći svoj cilj, njeguje svoj optimizam, dok je svoju evoluciju uspostavio tako da se temelji na determinizmu.[129]
8. „Nije uviđao da njegov zamišljaj evolucije - nošen generalnim postulatom o jedinstvu Prirode - proturječi pravom životu i pravom čovještvu. Nije uviđao da mu vizija svijeta deterministički ukrućuje Budućnost, ne dopuštajući ni Bogu da

[128] Usp. A. KUSIĆ, Suvremeni kršćanin u viziji Teilharda de Chardina, u: *Crkva u svijetu*, 1(1966.)3, 31.-45.
[129] Usp. M. ŠLOSAR, Ideja evolucije čovjeka u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, str. 585.-586.

bude Bog ni čovjeku da bude čovjek ni povijesti da bude stvaralački dijalog Boga i čovjeka.“[130]

Sukladno navedenim kritičkim refleksijama Šimundža govori: „Je li Teilhard De Chardin uspio odgonetnuti stvarnost, za čim je tako žarko čeznuo? Teško je reći. Ali, u svakom slučaju treba već u početku naglasiti da je bio pionir koji se iskreno trudio da otkrije jedinstvo svemira i na svoj originalan način poveže kršćansku misao sa znanstvenim postignućima našega doba.“[131] Uvelike je pripomogao susretu znanosti i kršćanskoga razmišljanja, a ostaje pitanje što bi mislio o suvremenoj astronomiji i kozmologiji te svim aspektima svemira i idejama temeljenim na kvantnoj mehanici i fizici relativnosti koji su bili nepoznati Teilhardu za života. Nesumnjivo bi inkorporirao sve te unose u svoj duhovni i mistični pogled na svijet. Osim toga, sigurno bi bio oduševljen stalnom potragom za teorijom svega. De Chardin, „očito, jasniji je i uvjerljviji na području horizontale, ali se ne može kazati da je zanemario vertikalu. Kao znanstveni radnik, paleontolog i prirodoslovac, držao se svoje znanstvene metode i nerado je zalazio u spekulativna pitanja, ali je vrlo rado upirao prstom prema Bogu i ukazivao na nj kao na Središte čitave kozmogeneze.“[132]

[130] J. ĆURIĆ, Ishodišna točka teilhardizma, str. 196.
[131] D. ŠIMUNDŽA, Chardin i njegovo djelo, str. 45.
[132] Isto, str. 51.

ZAKLJUČAK

Pierre Teilhard de Chardin svestran je čovjek kojemu zanimanja sežu od teologije i filozofije preko geologije i paleontologije. Na samome početku našega temeljnog De Chardinovog djela, kao što smo već istaknuli, stoji da je posvećeno onima koji ljube svijet. Upravo samom tom rečenicom prikazuje kako je važno ljubiti ono što je prožeto Božjim duhom, ljubiti ono što je satkano od najmanjih detalja, možda nama nebitnima, ali Bogu vrlo bitnima. U toj ljubavi je važno zajedništvo među dušama, jer Bog ljubeći jednu dušu, ljubi čitav svijet, dio po dio, to je slika važnosti zajedništva i povezanosti među dušama.

U svemu što činimo ili podnosimo, u aktivnosti ili pasivnosti, Bog nas očekuje i ide u susret. Put koji izaberemo je popločen raznim iskušenjima, teretima, niti jedan put nije lagodan. No, čovjekova sloboda je u tome hoće li te stavke i elemente svojega puta shvatiti kao breme i kao kaznu ili kao mogućnost i priliku te osjetiti to Božansko ozračje koje je razasuto posvuda, kojim smo obavijeni. Božansko ozračje je prisutno od samoga početka prostora i vremena, u njemu rastemo i krećemo se prema potpunom dovršenju.

U tome slijedu misli postoje dvije stvari koje su De Chardina snažno privlačile i u ovome radu smo ih pokušali približiti, pojasniti. To su: svijet materije, kojeg spoznajemo i proučavamo i o kojem možemo puno naučiti iz znanosti, i drugi kojeg možemo, zahvaljujući Božjoj riječi, spoznati na temelju naše vjere. Ove dvije strane našega postojanja De Chardin je povezao tako što je evoluciju prikazao kao jedan proces u kojem je materija i sav materijalni svijet ispunjen i raste u duhu. Ono što je jednom bilo obični, prazni svijet materije, postalo je samosvjesno, duhovno. To su učinili Krist i njegova vatra koji su se uvukli u sve i proširili posvuda, a cilj čitavog svijeta i svega što postoji jest upravo sjedinjenje i punina univerzalnog Krista. Kršćanstvo, treba težiti kristifikaciji svijeta i ljubiti evoluciju jer ona vodi Omegi, jačoj pripadnosti Bogu jer je svijet konvergentan, a Krist mu je središte pa u kristogenezi i kozmogeneza postiže svoj vrhunac.

Teilhardov koncept Točke Omega kao posljednjeg pojma povijesti, postala je dijelom znanstvene fantastike. Unatoč oduševljenom prihvaćanju Teilhardovog rada u nekim

teološkim granama, i dalje ima onih koji osporavaju njegovo religijsko tumačenje evolucije na znanstvenim osnovama. Dakle, duboko je zalazio i u crkvene i u znanstvene sfere, čime je i pokretao problem odnosa između prirodnih znanosti i vjere. Mnogi su navodili da tu problem ne bi trebao postojati jer prirodne znanosti i vjera pripadaju potpuno različitim područjima pa ih se i ne može suprotstavljati. Najčešće kritičke refleksije koje su ga pratile jesu: implikacije rasizma, neefikasnost u praski, jednostranost gledanja, novokantizam, nepomirljivost s Evanđeljem, protivljenje dogmi istočnoga grijeha, Božjeg oproštenja, stvaranja svijeta, tumačenja Kristove naravi, izjednačavanju naravnoga i nadnaravnoga i dr.

Iako je naišao na mnogobrojne kritike Teilhardova su tumačenja privlačila i još uvijek privlače ljude. Vjerovao je da je svijet u krizi, da ne postoji osjećaj važnosti, da se izgubio smisao života, nema nade i usmjerenosti postojanja prema nečemu višem, potpunijem, savršenijem. No, budućnost pripada onima koji daju razloga za nadu budućim generacijama, čovjek treba postati svjestan Božje ruke koja ga usmjerava i Božjega oka koji ga promatra jer čovjek je duhovno biće koje ima ljudska iskustva, a ne obrnuto.

Literatura

BOURG, Marcel, DEL RE, Giuseppe, Znanost i vjera - postoji li tu još problem? u: *Crkva u svijetu*, 15(1980.)3, 248.-255.

CURRAN, Ian, Theology, Evolution, and the Figural Imagination: Teilhard de Chardin and His Theological Critics, u: *Irish Theological Quarterly*, 84(2019.)3, 285.-304.

ĆURIĆ, Josip, Ishodišna točka teilhardizma, u: *Obnovljeni život*, 37(1982.)3, 181.-199.

DE CHARDIN, Pierre Teilhard, *Božansko ozračje*, Crkva u svijetu, Split, 1985.

DE CHARDIN, Pierre Teilhard, *Fenomen čovjeka*, BIGZ, Beograd, 1979.

FARROW, Douglas, The Problem with Teilhard, u: *Nova et Vetera*, English Edition, 16(2018)2, 377.-385.

JELIČIĆ, Ana, Intelektualna i duhovna baština Pierrea Teilharda de Chardina iz perspektive suvremenih bioetičkih problema, u: *Filozofska istraživanja*, 35(2015.)2, 289.-300.

JOHA, Zdenko, Traganje za razumijevanjem između teologije i prirodne znanosti u novijoj teologiji, u: *Bogoslovska smotra*, 68(1998.)3, 379.-397.

KUSIĆ, Ante, Suvremeni kršćanin u viziji Teilharda de Chardina, u: *Crkva u svijetu*, 1(1966.)3., 31.-45.

KUSIĆ, Ante, *Krist – počelo i svrha svega,* Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1997.

MATIĆ, Marko, Vizija P. Teilharda de Chardina - evanđelista Krista u kozmosu, u: *Obnovljeni život*, 37(1982.)3, 225.-238.

ŠIMUNDŽA, Drago, Chardin i njegovo djelo, u: *Crkva u svijetu*, 6(1971.)1, 43.-51.

ŠLOSAR, Mario, Ideja evolucije čovjek u duhovnoj misli Teilharda de Chardina, u: *Obnovljeni život*, 54(1999.)4, 577.-588.

ŠKVORC, Mijo, Pierre Teilhard de Cliardin, oris života i rada, u: *Obnovljeni život*, 37(1982.)3, 169.-180.

Sadržaj

UVOD 1
1. AKTIVNOST I PASIVNOST 5
1.1. Divinizacija aktivnosti 7
1.1.1. Sigurno postojanje činjenice i poteškoća njezina tumačenja. Kršćanski problem posvećenje akcije 7
1.1.2. Nepotpuno rješenje: čovjekova akcija vrijedi samo po nakani s kojom se čini 8
1.1.3. Konačno rješenje: sav trud surađuje na dovršenju svijeta „in Christo Jesu“ ... 9
1.1.4. Zajedništvo preko akcije 10
1.1.5. Kršćanska savršenost ljudskog truda 10
1.1.6. Odricanje preko akcije 11
1.2. Divinizacija pasivnosti 12
1.2.1. Pasivnost rasta i dvije Božje ruke 12
1.2.2. Pasivnost umanjivanja 13
1.3. Zaključno o aktivnosti i pasivnosti 15
1.3.1. Zauzimanje i odricanje 16
1.3.2. Smisao Križa 17
1.3.3. Duhovna moć Materije 18
2. ATRIBUTI, NARAV I PORAST BOŽANSKOG OZRAČJA 20
2.1. Atributi Božanskog ozračja 20
2.2. Narav Božanskog ozračja: Univerzalni Krist i Veliko zajedništvo 21
2.3. Porast Božanskog ozračja 22
3. IZVAN BOŽANSKOG OZRAČJA 27
3.1. Evolucija i čovjek u duhovnoj misli De Chardina 27
3.2. Sjedinjenje svega u „Točki Omega“ 30
4. MISLITI ZAJEDNO I ONKRAJ DE CHARDINA 33
4.1. Osnovni aspekti teilhardizma 33
4.2. Kritičke naznake Teilhardova tumačenja 34
ZAKLJUČAK 41
Literatura 43